

1 ДӘРІС.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖӘНЕ ДАМУ ТАРИХЫ

Инклюзивті білім беруді дамытудың әлемдік тарихын зерделеу оның қазіргі мазмұнын, маңызы мен іске асыру мақсаттарын түсіну үшін қажет. Бұл тарауда ЖВЗ және мүгедектігі бар адамдарды оқытуды дамытудың әлемдік және ресейлік тарихы қарастырылады, негізгі кезеңдер бөлінеді, осы үдерісте жекелеген тарихи тұлғалардың рөлі, сондай-ақ мүгедектерге қоғамдық қатынастағы өзгерістер зерттеледі.

Тарихи кезеңдер:

Бірінші кезең Ежелгі әлем дәуіріндегі білімнің пайда болуымен және қалыптасуымен сипатталады. Қоғамдық білім берудің пайда болуынан бастап Физикалық және (немесе) психологиялық ауытқулары бар адамдарды оқыту мүмкіндігіне деген ұстаным ежелгі философтардың, дәрігерлердің, заңгерлердің, тарихшылардың және бірінші педагогтардың еңбектерінің негізінде құрылған.

Ежелгі әлемдегі өркениеттің үш негізгі полюсі - Египет, Ежелгі Греция және Ежелгі Рим - бірінші айларда қоғамның толыққанды мүшелері ретінде мүгедектерді қабылдамады және оларды қуғынға және жойылуға шақырды.

Ежелгі Мысырда дәрігерлер әртүрлі нозологиялардың ауруларын зерттеді, оларды өз еңбектерінде сипаттады, эпилепсияны, ақыл-ой кемістігі мен кереметті зерттеу туралы куәліктері бар. Ежелгі мысырлықтар физикалық кемшіліктері бар азаматтарға қамқорлық жасады: олар ғибадатханаларда өмір сүре алды, аталар оларды музыкаға, массажға үйреткен, соқырлар діни іс-шараларды өткізуге көмектесті.

Ежелгі Грецияда екі білім беру жүйесі бар - Спартак және афиналық. Афина және Спарта қалаларындағы әлеуметтік-қоғамдық құрылымның ерекшеліктері осы полистердегі тәрбие жүйесінің ерекшеліктеріне және соның салдарынан толық емес азаматтарға деген қарым-қатынасқа әсер етті.

Спартандық білім беруді басқарудың мемлекеттік жүйесінде негізгі белгілер: мемлекеттің күшті әсері, бірыңғай мазмұны, міндеттілігі, білім берудің жаппай болуы және авторитаризм болып табылады. Спартандық тәрбиенің мақсаты күшті, шыдамды, батыл жауынгер, әскери қауым мүшесі болды. Әлемдік тарихқа белгілі басқа тоталитарлық режимдер сияқты осындай жүйедегі мүгедектердің тағдыры тең емес болды-оларды өлтірді немесе ең жақсы жағдайда тағдырдың еркіндігіне және кедейліктің өмір сүруіне тірі қалдырды. Спартандықтар жаңа туған нәрестені тауда қалдыра отырып, жабайы аңдарды өлтіре алатын немесе тірі қалу мүмкіндігі болатын тірі қалу үшін тест жасады.

Ежелгі Афинадағы тәрбие мен білім беру жүйесі қоғамның ақауы бар тұлғаларды қабылдауына ықпал етті. Сол кездегі афиналық білім беру жүйесінің орталығында шығармашылыққа жеке қабілеті бар тұлға тұрды.

Философы және ғалым Аристотель (б. з. д. 384-322) есту қабілетінің жоғалуы оқуға кедергі болып табылады, ал антикалық дәрігер Гиппократ (б.з. д. 460- 370) көптеген аурулардың табиғатын зерттей отырып, оларды сауықтырып, кереметтің табиғаттан тыс табиғатын тапты.

Көрнекті отандық психолог Л. С. Выготский сол кезеңде соқыр адамдарға қоғамдық пікірдің өзгеруін сипаттайды: "...бірінші кезең ежелгі, орта ғасырларды және жаңа тарихтың маңызды бөлігін қамтиды. Осы дәуірдің сарғаюы соқыр, аңыздарда, ертегілерде, мақал-мәтелдерде халық көзқарастарында көрінеді. Соқырлықта, ең алдымен, қорқыныш пен құрметпен қарайтын үлкен бақытсыздық көрді.

Ежелгі грек философы Демокрит (460 - 370 б. з.) қызықты және қайғылы болды. Уақыт өте келе оның соқырлығы туралы аңыздар қалыптасты. Олардың біреуі бойынша Демокрит өзін әдейі көруден айырды, оның замандастары тіпті қандай жолмен сипаттады: ол күн сәулесін иілген мыс Айнаға (қалқанға) шоғырландырып, оны өз көзіне бағыттап, оларды өртеп жіберді. Ол көзді сезінетін Жарық оның ақылының өткірлігін жоққа

шығармауы үшін мұны жасады. К. Маркс өз диссертациясында бұл аңызды береді. Плутарх, алайда, бұл тарихты өтірік деп атады. 90 немесе одан да көп жыл көзді жоғалтуға беймәлім, оның үстіне Демокрит түс теориясы оның көзінің қандай да бір аномалиясы туралы ойлауға мәжбүр етеді. Демокрит, ол енді терең жасырын және жиі сезімтал қабылдауға қайшы деп санайтын ақыл-ой ақиқатын зерттеуге толық тереңдей алады деп есептеді.

Ежелгі Римде отбасы басшысы өз балаларының өміріне иелік етуге толық құқылы болды, және жиі ауру нәрестелерді қабылдамады, өлтіреді, біреулерін тастап кетті. Ұлы Рим философы Сенек Луций Анней (б.з. б. 4 б. - 65 б. з. б.) науқас туған балалардың тағдырын осылай сипаттады: "біз жарықта және зарарсыздандырылған туатын ұрықтар мен балаларды өлтіреміз. Біз ашуланулар мен босаңсуларға байланысты емес, ақыл Ережесін басшылыққа ала отырып: дені сау адамдардан жарамсыз деп бөлеміз". Ежелгі Римді тәрбиелеу жүйесі физикалық күшті жауынгер қалыптастыруға бағытталған, науқастар мен әлсіз азаматтар талап етілмеген, олар әскери мемлекеттің өркендеуіне ықпал еткен жоқ. Римдіктер көп жағдайда қорықты және мүгедектерге қатысты болды, бай үйлерде қаллек сатып алып, жануарлар ретінде көрінуге қойды, бұл үшін қалада арнайы базарлар болды.

Екінші кезеңде (VI-X ғғ.) мемлекет пен ғылым көп жағдайда антикалық философтардың ЖВЗ және мүгедектігі бар адамдарға қатысты қорытындылары мен еңбектеріне бағдарланды, алайда күшке ие болған дін қоғамның адамгершілігін ізгілендіруге және обал болған адамдарға жанашырлық танытуға ықпал етті. Орта ғасырлардағы құдайлылар мен философтар денсаулығында ауытқулары бар тұлғаларды оқыту және ынталандыру мүмкіндігін мойындады бірақ, ежелгі сияқты, білім алудан, еңбек ету және лайықты өмір сүру мүмкіндіктерінен қашқан еді. Бұл категорияның өкілдері Құдайдың сөзіне назар аудармады, нәтижесінде олар шіркеуден қуылды, дұға мен қатыстылыққа қатысуға құқығы жоқ. Орта ғасырлық кезеңде білім беру негізінен монахтардың үлкен монастырларында жүргізілді; оқушыларға дін, латын, құқық негіздері және тарих оқытылды. Тек саңырау ғана сауат ашу мүмкін емес, көптеген жүзжылдықтарда оларды оқыту әдістері мен тәсілдерін дамытуды тежеді.

Қазіргі қоғамда нашар еститін және саңырау балаларды жалпы білім беру процесіне белсенді түрде қосады, оларға есту қабілетін қалпына келтіру *үшін кохлеарлық импланттар* орнатады, ауызша сөйлеуді, ымдау тілін, сөздер мен ұсыныстарды мимиялық қабылдауды үйретеді, олардың білімі өте перспективалы және олар үлкен табыстарға жетеді. Өздерімен бірге құндылықтарға қайта баға берген христиандық, шын мәнінде, отандастарымызды оқыту мен жанашырлықтан керендерді жою идеясының моральдық мазмұнын ғана өзгертті, бірақ ең мәні өзгеріссіз қалдырды.

Орта ғасырларда соқырлық философиясының догмасы басым болды, онда қайғы-қасірет сияқты рухани құндылықты көрді; шіркеу паперті соқырлардың бөлінбес иелігіне берілді. Бұл жер бетіндегі кедейшілік пен құдайға жақындықты бір мезгілде атап өтті. Сол кезде жоғары рух өмір сүреді. Соқырлықта бір мистикалық екінші жағы, қандай да бір рухани құндылық, қандай да бір оң мағынада ашылды.

Орта ғасырларда Аврелий Августин немесе бай Августин құдайлары болды. Оны жалпы христиан философиясының және христиандық тарих философиясының негізін қалаушы деп санайды. Августин дененің қайта тірілуі туралы өз оқу-жаттығуын жасады, қайта сұрақтар қойды, қайта тірілген адамдардың ағзалары, жасы, жынысы және қажеттілігі ыдыраған дененің бөлшектерінен қосылу, сондай-ақ өмірде дене кемістіктері бар мүгедектер қандай түрде қайта тірілді. Августин адам дененің және жанның ажырамайтын одағында қайта тірілуі мүмкін деп санайды, ешқандай физикалық кемшіліктер өмір сүруді бұзбайды. Орта ғасыр кезеңінде ЖВЗ және мүгедектігі бар адамдардың неғұрлым ізгілікті қарым-қатынасына және елендеуіне көшу байқалады, оған діннің рөлін арттыру және шіркеу құндылықтарының, қоғам өміріндегі жарғылар мен ережелердің Үстемдігі ықпал етеді. Көптеген мүгедектер пана тауып, монастырларда діни білім алды, бұл оларға өз мақсатын табуға және діни табынушылыққа қатысуға мүмкіндік берді.

Үшінші кезең ЖВЗ және мүгедектігі бар тұлғалардың білім берудегі жаңа теориялардың, әдістемелердің және кезеңдердің пайда болуымен сипатталады. Ағартушылық ағымдарды және гуманистік педагогиканы дамыту қоғамды барлық адамдарды тең деп танып, олардың мүмкіндіктеріне сай психофизикалық ауытқулары бар балаларды оқыту қажеттілігінің алдына қойды.

Гуманистік педагогиканың негізін қалаушылардың бірі, "Ұлы дидактиканың" авторы философ және ағартушы Ян Амос Коменский (1592-1670) өз еңбектерінде аномалды балаларды тәрбиелеу және оқыту туралы маңызды ережені ұсынды. Я. А. Коменский өз достарына көмек көрсетуі тиіс басқа оқушылармен бірге ауытқулары бар балаларды оқытуды болжады: "көрсетілген араласу мен сабақ орнына қатысты емес, көп дәрежеде көмек көрсетуге қатысты түсінемін: мұғалім кімді анағұрлым қабілетті деп таниды, оған екі немесе үш артта қалған балаларды оқыту үшін қосады.; жақсы сипаты бар адамға ол нашар мінезді оқушыларды бақылау және басқару үшін сеніп отыр. Осылайша, сол және басқа да адамдарға тамаша қамқорлық көрсетіледі; бұл ретте, әрине, мұғалім бәрін ақылға қонымды етіп жасауын қадағалауы тиіс". Коменский қазіргі уақытта табиғи тәріздес педагогикаға негізделген және әр адамның қажеттілігін есепке алатын балалардың барлық санаттары үшін бірлескен оқыту ұғымын енгізді, түзету және арнайы педагогикаға енгізіледі және инклюзивті білім беру тұжырымдамасының негізінде жатыр.

Ауытқулары бар балаларды бірлесіп білім беру және тәрбиелеу соқырларды, саңырау және ақыл-есі кем балаларды оқытуға ерекше әдістемелер мен тәсілдерді әзірлеуді талап етті. Олардың бірі **Вольфганг Ратке** болды. Ол өзінің педагогикалық идеяларын "педагогикалық мемориал" еңбегінде ерекше білім алу қажеттіліктері бар адамдарға қатысты мынадай ережелерді: оқыту балалардың жынысына қарамастан жалпыға бірдей болуға тиіс; басшылық ой табиғатпен толық келісім идеясы болуға тиіс.; бірінші сатыдағы барлық оқыту ана тілінде жүргізілуі тиіс.

Әр бала үшін ең алғаш мектепке бару ең жауапты да қиын кезең. Ал мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін бұл кезең әлдеқайда эмоциялық жағынан да, психологиялық жағынан да ауыр болады. Қазіргі кезде Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі инклюзивті білім беру қағидаларына бет бұрды. Бұл арнайы қажеттілігі бар балалар үшін мектептерде, мекемелерде жағдай туғызып, оларды жалпы білім беру жүйесіне қосу. Әрбір бала, мүмкіндігінше қажетті деңгейде білім алуы тиісті. **Инклюзивті оқыту** – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір *дискриминациясын* жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Тәжірбие көрсеткеніндей қатаң білім беру жүйесінен балалардың бір бөлігі шығып қалады, өйткені қалыптасқан жүйе мұндай балалардың даралық қажеттілігін қанағаттандыра алмайды. Инклюзивті бағыт мұндай балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады.

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: **инклюзивтік білім беру дегеніміз** - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған *тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат*. Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай

қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады.

Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвенциясына 2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізілді.

Сонымен, инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жүргізетін мектептерде білім мазмұнын үш түрлі бағдарлама бойынша реттеген абзал. Атап айтқанда: жалпы мектептерге арналған типтік оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы.

1 дәріс. «Инклюзивті білім» курсының мақсаты және міндеттері

«Инклюзивті білім беру» ұғымы терең үдерісті сипаттайды: балаға әдеттегі мектепке бару құқығы ұсынылады, ол үшін бейімделген білім беру ортасы жасалады. Инклюзивті білім беру – мектептер мен оқу мекемелерін барлық балалардың қажеттіліктері мен талаптарына жауап беретін реформаларды, қайта құруды ұсынады.

Инклюзивті білім беру баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату процестерінің бірі болып табылады. Ол балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдени - этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, социумға кірігуін көздейді. Өткен жүзжылдықтың аяғынан бастап инклюзивті білім беруді дамыту әлемнің көптеген: АҚШ, Ұлыбритания, Дания, Испания, Финляндия, Германия, Италия, Австралия және т.б. елдерінде білім беру саясатының жетекші бағдарына айналды. Осы елдерде балалардың дамуы мен әлеуметтік бейімделуі үшін тиісті психологиялық - педагогикалық жағдай жасалған жалпы білім беру ұйымдарында психикалық және дене бұзылыстары бар, дамуында артта қалушылығы бар балалар қалыпты дамыған құрдастарымен бірге табысты білім алуда.

Инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу.

Инклюзивті оқыту – барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім берудің негізгі қағидалары тұжырымдалады:

1. Адамның құндылығы оның қабілеті мен жетістіктеріне тәуелді емес;
2. Әрбір адам ойлау мен сезінуге қабілетті;
3. Әрбір адам қарым-қатынас жасауға құқылы;
4. Барлық адамдар бір-біріне қажет;
5. Түбегейлі білім шынайы өзара қарым-қатынастар негізінде жүзеге асуы мүмкін;
6. Барлық адамдар бір-бірінің қолдауына, қатарластарының достығына мұқтаж;
7. Алуантүрлілік адам өмірінің жан-жақтылығын кеңейтеді;
8. Барлық оқуға қабілетті жандар үшін дамудағы жетістіктері тікелей олардың қабілеттеріне тәуелді.

Инклюзивті оқыту – адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқытудың негізгі принциптері:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құжылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету – өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

2 дәріс.

Инклюзивті білім беруді дамытудың шет елдік тәжірибесі

XX ғасырдың аяғында көптеген дамыған әлем елдерінде (АҚШ, Ұлыбритания, Швеция, Германия, Скандинавия елдерінде) мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуды дамытуда алдыңғы орында тұрған инклюзивті білім беру болды. Жалпы білім беру үрдісіне енгізілген балаларға оқуды жеңілдететін қосымша арнайы жағдай, көмек, қолдау қарастырылады. Әрбір елде интеграциялаудың өзіндік үлгісі іске асырылуда, бұл білім беруде интеграциялаудың жан-жақты үлгісін құрудың мүмкін еместігін көрсетуде.

Инклюзивті білім беруді іске асырып жатқан елдерде айқындалған басым бағыт жалпы мектептік білім беру саласында қарастырып отырған категориядағы балаларды жалпы білім беру үрдісіне міндетті түрде енгізуді көздейді.

Ресейдегі инклюзивті білім беру.1991 жылдың күзінен бастап Ресейде «Мүмкіндігі шектеулі балаларды интеграциялау» жобасын іске асыру басталды. Нәтижесінде 11 аймақта мүмкіндігі шектеулі балаларды интеграциялап оқытудың экспериментальды алаңдары құрылды.Мүмкіндігі шектеулі балалармен педагогтардың жұмыс істеу мақсатында Ресей Федерациясының білім министрлігі педагогикалық жоғарғы оқу орындарының оқу жоспарына 1996ж 1 қыркүйегінен бастап «Арнайы(коррекциялық) педагогиканың негіздері», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиясының негіздері» деген курстарды енгізді. Ресей Федерациясының білім және ғылым министрлінің айтуы бойынша 2008-2009 жылдары инклюзивті білім беру үлгісі экспериментальды түрде көптеген білім беру мекемелеріне енгізілген. Ресейде мүгедек балаларды оқытудың инклюзивті білім беруден басқа да нұсқалары бар: арнайы мектептер мен интернаттар; коррекциялық мектептер; «Интернат-үйлер»; үйден оқыту; қашықтықтан оқыту.

Америка Құрама Штаттарында мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту. АҚШ-тың мүмкіндігі балаларды оқытудағы қазіргі саясаты жалпы және арнайы оқытуды біріктіру ұсыныстарынан тұрады. Бұл біріктірулерде 3 негізгі жолдар бар: «негізгі бағыт», «жалпы білім инициативасы», «енгізу». Бұл арнайы білім беру алаңында үлкен дау-дамай тудыруда. «Негізгі бағыт» мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту негізгі мектептерде оқытуды көздейді. Бұл балалар қоғамға араласуы керек болғандықтан, оларды әлеуметтік және білім беру қызметтеріне қосу керек деп есептейді.

«Жалпы білім беру инициативасы»-бұл АҚШ-тың білім департаментінің арнайы білім беру бөлімінің ұсынысы. Жалпы білім беру инициативасы -дамуында ауытқуы бар оқушыларға білім беру шарттарына фундаментальды өзгеріс енгізуді ұсына отырып, «негізгі бағыттан» ары қарай дами түскен. Кейбір дефектологтар мен негізгі мектептің басшылары жалпы білім беру инициативасын мақұлдаса, кейбір дефектологтар мен негізгі мектептің мұғалімдері ауытқуы бар балаларға жалпы білім беру инициативасының әсер ету мүмкіндіктерін түсіну үшін қосымша сынақтар мен зерттеулер қажет дейді.

«Енгізу» моделі балаларды ауытқу түріне және көріну деңгейіне тәуелсіз тұрған жері бойынша жалпы білім беру үрдісіне енгізуді көздейді. Осындай балаларға мамандар тобы жеке оқыту бағдарламасын құрады, сол бойынша оқушының жетістігі бағаланады.

Қазіргі кезде АҚШ-та 1990жылы қабылданған, «ауытқулары бар тұлғалар үшін білім беру акты» деп аталатын заң жұмыс істеуде. Бұл халықтық білім беру жүйесінде бала оқуына қажет тегін білім береді. Ата-анасы баласының оқу мүмкіндігі туралы

қорытынды талап ете алады, ол бала дамуындағы ауытқуының бар немесе жоқтығына негіздемеден тұрады. Заң тек арнайы білім алуға ғана емес қосымша қызмет түріне де құқық береді.

Арнайы білім беруді Швецияда ұйымдастыру. Бұл елде ерекше қажеттілікке мұқтаж балалар қарапайым сыныптарға орналастырылған және олар онда қажетті қолдау алуда (сыныпта арнайы педагогтың немесе ассистенттің көмегі және көмекші арнаулы құралдарды қолдану). Есту, көру қабілеттері бұзылған, ойлауында қалушылық бар балалар ауытқулары бойынша бөлінген арнайы мектептерде білім алады, олар мұнда 21-23 жасқа дейін оқи алады. Арнайы мектептер қазір жалпы білім беретін мектептегі сыныптарға кірістірілген балаларды қолдау ресурстарының орталығы болып табылады. Ойлауы артта қалған балаларға арналған арнайы мектептер жалпы білім беретін мектептердің ғимараттарына сыныптарды біріктіру жолымен орналасқан.

Арнайы білім беруді Францияда ұйымдастыру. Франциядағы арнайы білім беру жалпы білім беретін мектептерге дамуында жетпіспеушіліктері бар балалардың санын неғұрлым көбейтуге бағытталған. Дамуында ауытқулары бар балаларды жалпы білім беру үрдісіне енгізу 4 нұсқада орындалуда:

1. Бала қарапайым мектеп бағдарламасы бойынша оқиды, бірақ мектепте немесе одан тыс уақытта оған қосымша қызмет көрсетіледі: емдеу шаралары, тәрбиелеу жұмыстары т.б. Мысалы, тірек-қимыл қызметі бұзылған бала қарапайым сыныпта оқи отырып, сол мектепте немесе жақында орналасқан адаптациялық орталыққа барады.

2. Бала қарапайым мектеп бағдарламасы бойынша оқиды, қосымша күтім алады және қосымша арнайы бағдарлама бойынша оқиды. Мысалы, көруі бұзылған бала қарапайым сыныпта оқи отырып, сабақ дайындауға көмек, мұғалімнен қосымша сабақ алады, кеңістікте бағдарлау бойынша сабақтарға қатысады.

3. Бала мектептегі негізгі уақытта арнайы сыныпта, арнайы бағдарлама бойынша оқиды (әдетте психикалық дамында кешігушілік бар балалар). Уақытының басқа бөлігінде қарапайым бағдарлама бойынша өз жасындағы оқушылармен дайындалады.

4. Бала тек арнайы бағдарлама бойынша арнайы сыныпқа барады (әдетте ойлау қабілеті бұзылған балалар). Соған қарамастан ол мектеп өміріне қатысады: біріккен таңғы ас, тәрбие шараларына біріккен қатысу, спорттық және басқа да іс-шараларға қатысу.

Арнайы білім беруді Италияда ұйымдастыру. Өткен ғасырдың 70 жылдарынан бастап арнайы мектептердің арнайы сыныптары оқушыларының үлкен бөлігі жалпы білім беру жүйесіне енгізіле бастады. Бүгінгі күні арнайы қажеттілігі бар балалардың 99 пайызы жалпы білім беретін мектептерде оқиды. Қарапайым сыныпта қолдаушы мұғалімнен арнайы көмек алу үшін дамуында ауытқуы бар бала ретінде тіркелуі керек. Тіркеу тек ата-анасының келісімімен және тек 1 жылға жасалады, мерзім біткеннен кейін арнайы көмекті ұзарту немесе бас тарту туралы шешім шығарылады. Бірақ, Италиядағы арнайы қажеттілігі бар оқушыларды жалпы білім беру ортасына енгізуді дамыту бірнеше мәселелерді шешуді қажет етеді. Көптеген мұғалімдер интеграцияны жоққа шығармайды, тек сынып өміріне енгізуде бірнеше қиындықтар кездесуде. Олар дамуында ауытқуы бар балаларды оқытуда жауапкершілікті қолдаушы мұғалімге артуды ұсынады. Италиядағы білім берудегі интеграциялау қиындықтары бірнеше себептерге байланысты. Интеграциялау үрдісі аймақтың қажеттіліктеріне зерттеу жұмыстарынсыз, қажетті мамандар бар-жоқтығы анықталмастан басталды. Жалпы білім беретін мұғалімдерді оқыту шектеулі ғана болды. 1 ай ішінде арнайы сабақтар ұтымды нәтижелер бермеді, көптеген мұғалімдер тіптен оқытылмады. Қолдаушы мұғалімдер мен сынып мұғалімдерінің бірлесуі қиындықтар туғызды.

Үлкен қиындықтарды ойлау қабілетінің дамуында ауытқуы бар балалардың жалпы білім беру үрдісіне енгізілуінен туындады. Көптеген мамандар мұндай балаларға арнаулы сыныптар ашу керек деп санайды. Алайда, бұл ұсыныс Италияда қаралмай отыр, ол тағы да өзін «төмендету» ретінде көрсеткен арнайы білім беру жүйесін құруға әкеледі деп қауіптенеді.

Италиядағы интеграциялауды кең тұрғыда қарағанда бұл мәселеде мақсатқа жетті деп есептеуге болады. Бірақ, бұл сұрақ бойынша жүйелі орталықтанған өңделген көрсеткіштердің жеткіліксіздігінен білім берудегі интеграциялау үрдісінің нәтижелері жөнінде өте аз белгілі.

2 дәріс. Европадағы инклюзивті білім беру мәселесі

XIX ғасырда Еуропа елдері мен АҚШ-та болған саяси және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер мүмкіндіктері шектеулі балаларға білім беру саласында мемлекеттік саясатты өзгертуге, жетілдіруге және кеңейтуге үлкен әсер етті. Еуропа елдерінде жалпыға бірдей міндетті ақысыз бастапқы білім беру туралы заңның қабылдануы осы санаттағы балаларды оқытуға арналған арнайы мекемелер жүйесінің құрылуына негіз болды, қаржыландыру көздерін анықтады, оқытудың мақсаттары мен тәсілдерін әзірлеуге көмектесті. Осылайша, көптеген еуропалық елдерде даму ауытқушылықтары бар балаларға арналған алғашқы оқу мекемелері ашыла бастады.

Еуропада интеграциялау үдерісі күшейе бастады және 1957 жылы Еуропаның батыс елдері ғылым, мәдениет және білім беру мәселелеріне бірыңғай көзқарасты қалыптастыруға көмектесетін Еуропалық экономикалық қауымдастықты құру туралы келісімге келді. 1961 жылы қабылданған Еуропалық әлеуметтік хартия «дене бітімі мен ақыл-ойы дамымаған жұмысқа қабілетсіз тұлғаларды кәсіптік дайындау, жұмысқа қабілеті мен әлеуметтік оңалтуды қалпына келтіру құқығын» бекітеді.

1-кесте – Европадағы инклюзивті білім беру жүйесі туралы мәліметтер

№	Мемлекеттер	Инклюзивті білім беру жүйесі туралы мәліметтер
1	2	3
1	Италия	Инклюзивті білім берудің зертханасына айналған. Өткен ғасырдың 70-жылдарынан арнайы мектептер ман сыныптардың көп бөлігі жалпы білім беру жүйесіне интеграцияланған. 1971 жылы жалпы білім беретін мектептерде оқу құқығы туралы алғашқы Заң пайда болды. 1977 жылы нақты нормативтерін бекітті. Сыныпта балалардың саны – 20. Дамуында ерекшелігі көп балалардың ең көп саны – 2. Мүмкіндігі шектеулі балаларды қолдау бойынша арнайы іс-шаралар сыныптағы сабақтардың мазмұнына енгізілген. Арнайы бағдарламалармен оқылатын сыныптар жойылған. Қазіргі кезде мүмкіндігі шектеулі барлық балалардың 99-пайызы жалпы білім беретін мектепте оқиды.
2	Швеция	Инклюзивті білім беру идеясы табысты жүргізіліп жатқан елдердің бірі. 1969 жылдан бастап интеграцияға бағытталған, соған сәйкес үкіметтік құжат пайда болды. 60-70-жылдары дамуы артта қалған адамдарға арналған ірі интернаттар мен психиатриялық ауруханалар жабылды. 1980 жылдан дамуында ауытқуы бар балаларды оқытуды ұйымдастырудағы тәсілдері өзгертілген оқу жоспарын қабылдады. 1989 жылы орта білім туралы жаңа Заң қабылданды, 1990 жылдан

		бастап түзету педагогтарын оқытудың арнайы бағдарламалары қайта қарастырылды.
3	Дания	Бұл елде күрделі эмоциялық ауытқуы бар балаларды арнайы мектеп-интернатта, ал ақыл-ойының кемістігі бар балалар арнайы мектепте оқытылады. Жалпы білім беретін мектептерде арнайы сыныптар ашылған.
4	Норвегия	Бұл елде интеграция процесі 80жылдан басталады, 90-жылдардың басынан арнайы мектептер қысқартылған, тек мүмкіндігі шектеулі балалардың бір пайызы барады.
5	Филяндия	Көп жылдар бойы арнайы мектептер мен жалпы мектептің жанындағы арнайы сыныптар параллельді жүйесі бірге жұмыс істейді. 90 жылдардан бастап мүмкіндігінше арнайы және жалпы білім беруді біріктірген «Мектепке бірге барамыз» атты мемлекеттік жоба арқылы жүзеге асады. Бұл жобада мүмкіндігі шектеулі балаларға психологиялық-көмекті қамтамасыз ету, арнайы мектептің оқушылар санының тұрақтандыру, ақыл-ойының кесістігі бар балалармен психологиялық дамуы тежелген балаларға арналған мектептің санының өсуіне жол бермеу мәселесін мақсат тұтады.
6	Венгрия	Венгрияда білім беру жүйесі қымбат және шығынды, бұл интеграциялаудың тиімділігінің жолындағы кедергілердің бірі болып табылады. Басқа автор инклюзивтік бағдарламалар өте қымбат, алайда мектептердің бұл ресурстарды тиімді пайдалану мүмкіндіктері бар деп ескертеді. Мүмкіндіктері және ерекшеліктері әр түрлі балаларды мектепте оқыту үшін қосымша қаржыландырып отырады.
7	Франция	Бұл мемлекетте кемістігі бар балаларды жалпы білім беретін мектепке барынша көп интеграциялауға бағыттайды. Дамуында кемістігі бар балаларды жалпы білім беретін мектеп үдерісіне ендіру 4 нұсқада жүзеге асырылады: 1-нұсқа: Бала әдеттегі мектеп бағдарламасымен оқиды, бірақ, мектепте және мектептен тыс уақытта оған қосымша қызметтер ұсынылады: емдік процедуралар, тәрбиелік сипаттағы іс-шаралар жүргізіледі. Мысалы: тірек-қозғалыс аппараты бұзылған бала әдеттегі сыныпта оқиды және осы мектепте немесе жақын жерде орналасқан бейімдеу орталығына барады. 2-нұсқа: бала әдеттегі мектеп бағдарламасымен оқиды, қосымша күтімді пайдаланады және қосымша арнайы бағдарламамен оқиды. 3-нұсқа: Негізгі мектеп уақытында бала арнайы бағдарлама бойынша арнайы сыныпта оқиды. Басқа уақытта өз жасындағы оқушылармен бірге әдеттегі бағдарлама бойынша оқиды. 4-нұсқа: Бала тек арнайы сыныпта және арнайы бағдарламамен ғана оқиды. (әдетте бұл ақыл-ойының кесістігі бар балалар). Сонмен қатар мектеп өміріне тікелей қатысады: бірге таңғы ас ішу, тәрбиелік

		сипаттағы іс-шараларға қатынасудемалыстарға, спорттық іс-шараларға қатысады.
8	Испания	1994 жылы жазда 300 жуық ұсынушылар 92 мемлекеттік және 25 халықаралық ұйымдар Саламанкада (Испания) инклюзивті оқыту сұрақтары жайлы кездесті. Бұл конференцияға қатысушылар, ЮНЕСКО -ның демеуімен Испания өкілдері ұйымдастырған.
		Арнайы білім беру сферасында саясат пен әрекет жайлы, сондай - ақ әрекетке жетекшілік принциптер жайлы Саламан Декларациясын қабылдаған. Білім беру жүйесіне өндегенде және оқу бағдарламасын іске асыруда бұл қажеттіліктер мен ерекшеліктердің кең әр түрлілігі есепке алынады. Арнайы оқытуды қажет ететін балалар жалпы мектепке бара алатындай мүмкіндікке ие болады. Олардың ерекшеліктеріне және педагогикалық әдісті таңдау баланың қажеттіліктеріне бағытталған болады. Инклюзиялық мектептер барлығына ашық – әр балаға және жасөспірімдерге. Инклюзивті мектептер – барлық балаларды, психологиялық, ақыл-ой, әлеуметтік, эмоционалды, тіл және кез келген ерекшеліктеріне қарамастан өз қарамағына бейімдейді. Оларда мүгедек балаларда және ерекше таланты бар балаларда оқытылады; жұмыс жасайтын және көшеде тұратын балалар; көшпелі халықтың және халықтың, оқшауланған жағдайда өмір сүретін: шеттегі елді мекенде немесе таулы аймақата; тілдік, этникалық және мәдени жетіспеушілікке жататындарда; қамтамасыз етілмеген өмірлерде және әлеуметтік құқықтары қысылған балалар тобы деп бөлінді.
9	Австрия	Бұл елде бала жалпы мектепте білім алғанда, инклюзивтік оқыту үрдісі басым болады. Сондай-ақ Австралияның үкіметі инклюзивтік білім беру аясындағы бағдарламаларды жүзеге асыруда және мүмкіндіктері шектеулі балаларды қолдауда, көп елдерден озық тұрады. 1988 жылдан бастап, бірқатар авторлардың зерттеулерінде Австралиядағы білім беру жүйесі қымбат және шығынды, бұл интеграциялаудың тиімділігінің жолындағы кедергілердің бірі болып табылады. Басқа автор инклюзивтік бағдарламалар өте қымбат, алайда мектептердің бұл ресурстарды тиімді пайдалану мүмкіндіктері бар деп ескертеді. Мүмкіндіктері және ерекшеліктері әр түрлі балаларды мектепте оқыту үшін қосымша қаржыландырудың қажеттілігі бұрыннан талқылануда.

3 дәріс. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ПРИНЦИПТЕРІ. БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ ТӘСІЛ

Инклюзивті білім беру-бұл әр адамның білім алу құқығын іске асырудың халықаралық танылған құралы, сондай-ақ әлемнің көптеген елдерінде арнайы білім беру жүйесін трансформациялаудағы негізгі бағыт.

"Инклюзия" термині 1994 жылы ерекше қажеттіліктері бар тұлғалардың білім беру саласындағы ұстанымдары, саясаты және практикалық қызметі туралы Саламанка декларациясымен енгізілген.

Инклюзия-білім беру бағдарламасының көмегімен әрбір баланы білім беру процесіне тарту, ол оның қабілетіне сәйкес келеді; жеке тұлғаның жеке білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру, оны сүйемелдеу жағдайларын қамтамасыз ету.

Инклюзивті білім беру-бұл барлық балалар, олардың дене бітімі, психикалық, зияткерлік, мәдени - этникалық, тілдік және өзге де ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру жүйесіне енгізілген және өзінің құрбыларымен бірге мүгедектігі жоқ Бір жалпы білім беретін мектептерде, - олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеретін және өз оқушыларына қажетті арнайы қолдау көрсететін жалпы үлгідегі мектептерде оқитын оқу процесін ұйымдастыру.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті білім беруде ең бастысы- құрдастарымен бірге білім және әлеуметтік тәжірибе алу.

Инклюзивті және интеграцияланған оқыту ЖВЗ бар балалардың қазіргі білім беру процесіне тартылуының әртүрлі деңгейін сипаттайды. Интеграция кезінде балалар оқуға тартылады және әдетте жалпы білім беретін мектеп бағдарламасын толық меңгеруі тиіс. Инклюзивті оқыту негізінде ЖВЗ бар баланың ерекшеліктерін қабылдау, оны даму үшін арнайы жағдайлар жасайтын, оның арнайы білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыратын түзетілген оқу бағдарламасының көмегімен оқыту идеясы жатыр.

Білім алу құқығы-әр адамның ең негізгі құқықтарының бірі. Алайда, ол әрдайым жүзеге асырылмайды; денсаулығы шектеулі балалар жиі оқуға мүмкіндігінсіз шығады. Инклюзивті білім беру жеке қажеттіліктерін ескере отырып, барлық балалар енгізілетін оқытудың моделін дамытуға ұмтылады.

Инклюзивті тәсіл-бұл барлық балалардың білімге тең қол жеткізуін қамтамасыз ететін икемді тәсіл. Ағылшын тілінен аударғанда Инклюзия: "қосылу", "тарту" дегенді білдіреді.

Инклюзивті білім беру ерекше қажеттіліктері бар балаларды және олардың құрдастарын бірлесіп (бір ұжымда) оқытуды көздейді. Бұл жүйеде барлық балаларға бірдей көңіл бөлінеді.

Тіпті қазір, XXI ғасырдың екінші онжылдығында көптеген адамдар инклюзия неге маңызды екенін түсінбейді, себебі денсаулық ерекшеліктері бар балаларға арналған Жеке оқу орындары бар. Инклюзия бірінші кезекте барлық балаларды социумға қосуды көздейді, өйткені ЖВЗ бар балалар жасанды болмайтындай мейірімді білім беру ортасына көбірек мұқтаж. "Ерекше" балалар үшін арнайы әзірленген бағдарламалар интернаттарды оқшаулауда іске асырылады. Түзету мектептері бала үшін жабық әлем құрады, онда оның "жетіспеушілігіне" назар аударылады. Инклюзивті тәсіл балаларға қоғамның бір бөлігі болуға және нағыз өмір сүруге мүмкіндік береді.

Алғаш рет инклюзивті білім беру принципі 1994 жылдың маусымында Саламан декларациясында құжатпен бекітілген. Бұл декларация халықаралық қоғамдастықты тыңдауға және әрбір мемлекетте инклюзивті білім беру жүйесін құруға шақырды. Құжат мәтінінде инклюзивтік принцип бойынша жұмыс істейтін мектептер "кемсітушілік көзқараспен күресудің ең тиімді құралы" болып табылады, сондай-ақ білім беру жүйесінің тиімділігін арттырады. Инклюзия тек мүгедек балалар сияқты осал санаттарға ғана емес, барлық білім алушыларға қатысты екенін атап өткен жөн. Ол білім беру саласының қызметкерлеріне де қатысты.

Инклюзия дәстүрлі мектеп жүйесін оқушылардың ерекшеліктері мен қажеттілігінің барлық алуан түрлілігін қабылдай алатындай етіп қайта құруға шақырады. Инклюзивті тәсіл шеңберіндегі бұл алуан түрлілік шешу қажет мәселе емес, білім беру процесін жақсартуға болатын ресурс болып саналады.

Инклюзивті білім беру қағидалары

Оларды сегіз инклюзивті қағидат деп атайды. Бұл қағидаттардың болуы инклюзивті оқу процесін құрудың белгілі бір шарттарын сақтаған жағдайда ғана ерекшеліктерімен "кәдімгі" балалар мен балаларды бірлесіп оқыту мүмкіндігінен туындайды.

Бірінші принцип, кез келген тұлғаның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктерінің көлемі мен санымен өлшенбейді. Барлық адамдар тең құқықтарға ие және олардың әрқайсысының өзінің адамдық қадір-қасиетін құрметтеуге құқығы, сондай-ақ жан-жақты даму құқығы бар. Бала қандай да бір іс-әрекетте табысты болғандықтан емес, жай ғана, ол, ең алдымен, адам.

Екінші принцип әрбір адамның ойлау және сезіну қабілетін мойындайды, сол арқылы өзін-өзі қамтамасыз ететін тұлғаны мойындайды және бірінші қағидатты күшейтеді.

Үшінші қағидат, әрбір адамның қарым-қатынас жасауға құқығы бар және естілетін және тыңдалатын болуға құқығы бар. Басқаша айтқанда, бұл қағида кез келген себептер бойынша біреуді қоғамнан оқшаулау мүмкіндігін өзі жоққа шығарады. Инклюзивті білім беру жүйесінде әрбір бала өз құрдастарының компаниясында бола отырып, толыққанды әлеуметтенуі мүмкін. Бірақ, маңызды, бірде-бір бала елеусіз қалмайды.

Төртінші принцип: барлық адамдар бір-біріне мұқтаж. Барлық адамдар қоғаммен тығыз байланыста болуға тиіс. Қоғамнан тыс жерлерде үлкендердің балаға қалай әсер ететіні жақсы (және гиперболизирленген) иллюстративті мысал ретінде тәрбиеленген Жануарлар "Маугли балалары" деп саналуы мүмкін. Статистика көрсеткендей, осы балалардың бірде-бірі болашақта адам қоғамына толыққанды бейімделе алмады, ал олардың көпшілігі тіпті өмір сүре алмады.

Тәжірибелі жолмен шығарылған бесінші қағидат табысты білім беру тек қана "табиғи", шынайы өмір жағдайына жақын ортада жүзеге асырылуы мүмкін, бала алған білім адамдық өзара қарым-қатынас контекстінде берілетін болады деп мәлімдейді. Ерекшелігі бар балалар қоғамнан тыс қалған тәжірибені тоқтату талабы инклюзияның ең негізгі талабы болып табылады. Инклюзивті білім беру білім беру үдерісіне қатысушылардың барлығында ерекшеліктері бар адамдарға толерантты қарым-қатынасты қалыптастыруға тырысады.

Алтыншы принцип психология заңдарынан алынған. Оның айтуынша, қоғамның әрбір мүшесі Қоғамның басқа мүшелерінің, әсіресе құрдастары мен құрдастарының достығына және қолдауына мұқтаж. Ең бастысы біз қоғамда қабылдануды тілейміз, ал ең бастысы бір жастағы адамдармен қарым-қатынас жасау.

Жетінші қағида дамытушылық оқыту принципімен сәйкес келеді. Ол балалар өз біліміндегі прогреске тек "мүмкін емес нәрселерді істеу" болған жағдайда ғана қол жеткізе алатынын айтады. Кейбір ақыл-ой күшін қолданғаннан кейін ғана шешілетін міндеттерді шешу оңай емес. Айналасындағылардың бәрі оның ерекшелігіне сәйкес келетін мамандандырылған мекемелерде бола отырып, бала оны нақты әлемге әзірлемейтін ортада болады. Инклюзивті білім беру балалардың алдына еңсеруге болатын кедергілерді қойып, оларды дамытады.

Сегізінші принцип бұл сенімділікті қолдайды, әртүрлілік адам өмірінің барлық салаларына пайда әкеледі, яғни инклюзия қоғамнан ажырағандар үшін ғана емес, сонымен қатар адам ресурстарын белсендіре бастаған жалпы қоғам үшін де жаңа мүмкіндіктерді ұсынады.

4 дәріс. ҚР инклюзивті білім беру жүйесіндегі заңнамалық және нормативтік негіздері

Инклюзивті білім беру маңыздылығы мен оның әлемдегі өзектілігі бірқатар стратегиялық құжаттар арқылы анықталады: БҰҰ бала құқығы туралы Конвенция, Балаларды қорғау және дамыту жөніндегі Дүниежүзілік декларациясы, Баршаға арналған білім беру жөніндегі Дүниежүзілік декларация, Мүгедектер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты ережелері, Саламан декларациясы, Дакар іс-әрекет

негіздемесі, Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Қазақстандағы бала құқығы жөніндегі», «Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау туралы», «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы және т.б..

Инклюзивті білім беру жөніндегі негізгі идеяның бастауы болған құжат 1948 жылы БҰҰ қабылданған Адам құқығы жөніндегі декларация. Ол құжатта «Білім тұлғаның жан-жақты дамуына және де адам құқығын құрметтеуге бағытталуы тиіс. Білім халықтар арасында достықтың, түсініспеушіліктің, төзімділіктің болуына ықпал етуі тиіс»-деп көрсетілген.

Келесі мүмкіндігі шектеулі балалар жайлы қарастыратын құжат, 1959 жылы БҰҰ-ның Бас Ассамблеясында «Бала құқығы декларация» болды. Декларацияда баланың денсаулығы баса мән беріледі, «физикалық, психологиялық, әлеуметтік тұрғыда жетіспеушілік бар бала міндетті түрде :арнайы күнтәртібімен, біліммен жіне қамқорлықпен қамтамасыз етіліп. Бала міндетті және қолжетімді білім алуға құқылы екендігі. Алған білім арқылы бала, өз жасына сай мәдениеттілікке, өз мүмкіндіктеріне ие болатындығы» жөнінде сөз қозғалған.

Инклюзивті білім болу үшін жолда маңызды құжат 1960 жылы ЮНЕСКО қабылдаған Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы конвенция болды. Сол құжатқа сәйкес мемлекеттік «кез келген жарғылық ережелерін және кез келген әкімшілік нұсқауларды күшін жоюға міндетті болды және де білім беру саласындағы кемсітушілікке тартудағы кез келген әкімшілік тәжірибесін тоқтатуға ие болды.

70-ші жылдары Мүгедектерге қатысты дүниежүзілік іс-әрекет бағдарламасы бар құрастырылады. 1971, Біріккен Ұлттар Ұйымы (қаулысымен 2856 бекіткен 20 желтоқсанда 1971 БҰҰ Бас Ассамблеясының (XXVI)) Ақыл-есі кем тұлғалардың құқықтары туралы Декларациясын қабылдады. 1975 жылы Мүгедектер құқықтары туралы Декларациясы (Желтоқсан 9, 1975 БҰҰ Бас Ассамблеясында қабылданды. 1981 жылы мүдделері мен мүмкіндіктері шектеулі адамдардың құқықтарын қорғау үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының қызметінің нәтижесінде мүгедек жылы деп жарияланып, Мүгедектерге арналғын бағдарлама құрылды.

80 жыл оқу орындарында мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған білім беру идеясын қарқынды дамуымен сипатталады болатын. 1989 жылы Бала құқықтары туралы конвенцияны қабылдады, ол конвенцияда қатысушы мемлекет кез келген түрдегі кемсітусіз, әрбір баланың құқықтарын құрметтеу және қамтамасыз ету үшін өзіне міндетті атқарады.

1990 жылғы наурыз айында Білім туралы Бүкіләлемдік конференциясында Jomtien (Тайланд) іс-әрекет бағдарламасы қабылданды, ол анық іс-қимыл бағыттарын және осы мақсаттарға қол жеткізу үшін іс-шаралар белгілейді, және Баршаға арналған білім жөніндегі Дүниежүзілік Декларацияның бекіткен, студенттердің қажеттіліктеріне сәйкес олардың білім беру жүйесін құру үшін барлық елдер үшін деп аталатын екі құжат мақұлданды.

Жоғарыда құжаттарға инклюзивті білім туындауына қажетті шарты болып табылады, онда инклюзивті білім беру басталуы өзі Испания (Саламанка қаласы) қағидаттары туралы «Саламанка декларациясы қабылдаған ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім жөніндегі Дүниежүзілік конференция өтті 1994 жылы ұйымдастырылған болатын.

2000 жылы Дакар, білім беру қызметіне (Дакар Frame workfor Action) тұжырымдамасы қабылданып, Дүниежүзілік білім форумы (Мыңжылдық жоғарыдағыға Goalson білім беруді дамыту) жаңа мыңжылдықтың білім беруді дамытудың негізгі мақсаттарын атап өтті.

«Мүгедектердің Халықаралық Есеп беруінде» 40 жылдан астам мүмкіндігі шектеулі бар адамдардың мүгедектігін және емдеулері туралы талдау жасалынды. Мүгедектігі бар адамдардың кемсітушілікке проблемаларды қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы оңалту қызметтеріне қолдау болмауы, ғимараттар мен ақпараттық және коммуникациялық

технологиялардың қолжетімсіздігі талқыланды. Инклюзивті білім беру мектептер мен басқа да оқу орталықтарының өзгерісті қамтитын процесс анықталады. Оның мақсаты әлеуметтік маргиналдықты жою, теріс көзқарастар мен нәсіліне айырмашылықтар, экономикалық мәртебесі, әлеуметтік мәртебесі, этникалық шығу тегіне, тіліне, дініне, жынысына, жыныстық бағдар мен қабілеті тиісті жауап болмауы салдары болып табылады.

Инклюзивті білім беру мәселелеріне тікелей шешімдер «2011-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы» бойынша анықталады, ол инклюзивті білім беру келесі мүмкіндіктерді және міндеттерді анықтайды:

- мүгедек балаларды оқыту мен тәрбиелеу тең қол жеткізу үшін 2030-жылы мектептерде құрылатын болады (логопедтер мен балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау, арнайы жеке техникалық және компенсаторлық құралдардың болуы);

- 70% -ға мектептердің жалпы санынан инклюзивті білім беру үшін жағдайлар жасаған мектептердің үлесін арттыруға мүмкіндік береді;

- мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған «кедергісіз қол жеткізуді» жасайтын мектептердің үлесі, мектептердің жалпы саны - 20%;

- инклюзивті біліммен қамтылған балалардың үлесі даму, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы саны - 50%.

Осылайша, құқықтық құжаттарды инклюзивті білім беру саласындағы талдау бізге мүмкіндігі шектеулі адамдарға қоғамның көзқарасы әлеуметтік үрдістерді ұйымдастыруға, оларды білім алуға қол жеткізу үшін мүмкіндік берді және берді:

- Инклюзивті білім берудің қалыптасуы мен дамуы эмпирикалық негізі демократиялық қоғамдардың даму стратегиясы болып табылады.

- Инклюзивті білім бердің негізгі көзі - мүгедектік, ол жаһандық мәселе.

Білім беруді дамыту жаһандық тренді Қазіргі болашақ маман инклюзивті мектепте жұмыс істеуге оқыту проблемасы өте өзекті екенін көрсетеді.

Қазақстанда инклюзивті білім беру жүйесін құрудың модельдері

Инклюзивті білім беру маңыздылығы мен оның әлемдегі өзектілігі бірқатар стратегиялық құжаттар арқылы анықталады: БҰҰ бала құқығы туралы Конвенция, Балаларды қорғау және дамыту жөніндегі Дүниежүзілік декларациясы, Баршаға арналған білім беру жөніндегі Дүниежүзілік декларация, Мүгедектер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты ережелері, Саламан декларациясы, Дакар іс-әрекет негіздемесі, Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Қазақстандағы бала құқығы жөніндегі», «Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау туралы», «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы және т.б..

Инклюзивті білім беру жөніндегі негізгі идеяның бастауы болған құжат 1948 жылы БҰҰ қабылданған Адам құқығы жөніндегі декларация. Ол құжатта «Білім тұлғаның жан-жақты дамуына және де адам құқығын құрметтеуге бағытталуы тиіс. Білім халықтар арасында достықтың, түсініспеушіліктің, төзімділіктің болуына ықпал етуі тиіс»-деп көрсетілген.

Келесі мүмкіндігі шектеулі балалар жайлы қарастыратын құжат, 1959 жылы БҰҰ-ның Бас Ассамблеясында «Бала құқығы декларация» болды. Декларацияда баланың денсаулығы баса мән беріледі, «физикалық, психологиялық, әлеуметтік тұрғыда жетіспеушілік бар бала міндетті түрде арнайы күнтәртібімен, біліммен жіне қамқорлықпен қамтамасыз етіліп. Бала міндетті және қолжетімді білім алуға құқылы екендігі. Алған білім арқылы бала, өз жасына сай мәдениеттілікке, өз мүмкіндіктеріне ие болатындығы» жөнінде сөз қозғалған.

Инклюзивті білім болу үшін жолда маңызды құжат 1960 жылы ЮНЕСКО қабылдаған Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы конвенция болды. Сол құжатқа сәйкес мемлекеттік «кез келген жарғылық ережелерін және кез келген әкімшілік нұсқауларды күшін жоюға міндетті болды және де білім беру саласындағы кемсітушілікке тартудағы кез келген әкімшілік тәжірибесін тоқтатуға ие болды.

70-ші жылдары Мүгедектерге қатысты дүниежүзілік іс-әрекет бағдарламасы бар құрастырылады. 1971, Біріккен Ұлттар Ұйымы (қаулысымен 2856 бекіткен 20 желтоқсанда 1971 БҰҰ Бас Ассамблеясының (XXVI)) Ақыл-есі кем тұлғалардың құқықтары туралы Декларациясын қабылдады. 1975 жылы Мүгедектер құқықтары туралы Декларациясы (Желтоқсан 9, 1975 БҰҰ Бас Ассамблеясында қабылданды. 1981 жылы мүдделері мен мүмкіндіктері шектеулі адамдардың құқықтарын қорғау үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының қызметінің нәтижесінде мүгедек жылы деп жарияланып, Мүгедектерге арналғын бағдарлама құрылды.

80 жыл оқу орындарында мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған білім беру идеясын қарқынды дамуымен сипатталады болатын. 1989 жылы Бала құқықтары туралы конвенцияны қабылдады, ол конвенцияда қатысушы мемлекет кез келген түрдегі кемсітусіз, әрбір баланың құқықтарын құрметтеу және қамтамасыз ету үшін өзіне міндетті атқарады.

1990 жылғы наурыз айында Білім туралы Бүкіләлемдік конференциясында Jomtien (Тайланд) іс-әрекет бағдарламасы қабылданды, ол анық іс-қимыл бағыттарын және осы мақсаттарға қол жеткізу үшін іс-шаралар белгілейді, және Баршаға арналған білім жөніндегі Дүниежүзілік Декларацияның бекіткен, студенттердің қажеттіліктеріне сәйкес олардың білім беру жүйесін құру үшін барлық елдер үшін деп аталатын екі құжат мақұлданды.

Жоғарыда құжаттарға инклюзивті білім туындауына қажетті шарты болып табылады, онда инклюзивті білім беру басталуы өзі Испания (Саламанка қаласы) қағидаттары туралы «Саламанка декларациясы қабылдаған ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім жөніндегі Дүниежүзілік конференция өтті 1994 жылы ұйымдастырылған болатын.

2000 жылы Дакар, білім беру қызметіне (Дакар Frame workfor Action) тұжырымдамасы қабылданып, Дүниежүзілік білім форумы (Мыңжылдық жоғарыдағыға Goalson білім беруді дамыту) жаңа мыңжылдықтың білім беруді дамытудың негізгі мақсаттарын атап өтті.

«Мүгедектердің Халықаралық Есеп беруінде» 40 жылдан астам мүмкіндігі шектеулі бар адамдардың мүгедектігін және емдеулері туралы талдау жасалынды. Мүгедектігі бар адамдардың кемсітушілікке проблемаларды қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы оңалту қызметтеріне қолдау болмауы, ғимараттар мен ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың қолжетімсіздігі талқыланды. Инклюзивті білім беру мектептер мен басқа да оқу орталықтарының өзгерісті қамтитын процесс анықталады. Оның мақсаты әлеуметтік маргиналдықты жою, теріс көзқарастар мен нәсіліне айырмашылықтар, экономикалық мәртебесі, әлеуметтік мәртебесі, этникалық шығу тегіне, тіліне, дініне, жынысына, жыныстық бағдар мен қабілеті тиісті жауап болмауы салдары болып табылады.

Инклюзивті білім беру мәселелеріне тікелей шешімдер «2011-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы» бойынша анықталады, ол инклюзивті білім беру келесі мүмкіндіктерді және міндеттерді анықтайды:

- мүгедек балаларды оқыту мен тәрбиелеу тең қол жеткізу үшін 3030-жылы мектептерде құрылатын болады (логопедтер мен балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау, арнайы жеке техникалық және компенсаторлық құралдардың болуы);

- 70% -ға мектептердің жалпы санынан инклюзивті білім беру үшін жағдайлар жасаған мектептердің үлесін арттыруға мүмкіндік береді;

- мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған «кедергісіз қол жеткізуді» жасайтын мектептердің үлесі, мектептердің жалпы саны - 20%;

- инклюзивті біліммен қамтылған балалардың үлесі даму, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы саны - 50%.

Осылайша, құқықтық құжаттарды инклюзивті білім беру саласындағы талдау бізге мүмкіндігі шектеулі адамдарға қоғамның көзқарасы әлеуметтік үрдістерді ұйымдастыруға, оларды білім алуға қол жеткізу үшін мүмкіндік берді және берді:

- Инклюзивті білім берудің қалыптасуы мен дамуы эмпирикалық негізі демократиялық қоғамдардың даму стратегиясы болып табылады.

- Инклюзивті білім бердің негізгі көзі - мүгедектік, ол жаһандық мәселе.

Білім беруді дамыту жаһандық тренді Қазіргі болашақ маман инклюзивті мектепте жұмыс істеуге оқыту проблемасы өте өзекті екенін көрсетеді.

Д 5. Инклюзивті білім беру жағдайында отбасымен жұмыс .

1. «Қазақстан Республикасындағы бала құқықтары туралы» ҚР-ның 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы.

2. «Мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетудегі қолдау туралы» ҚР-ның 2002 жылғы 11 маусымдағы № 343 Заңы.

3. Абаева Ф.А., Төребаева К.Ж., Оразбаева Г.С., Қартбаева Ж.Ж. Арнай педагогика. Оқулық. - Қарағанды, 2019. - 262 б.

4. Айтбаева А.Б. Арнай педагогика негіздері: оқу құралы. – Аламты: Қазақ университеті, 2017. – 250 б.

5. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 13 б.

6 ДӘРІС. ҚР инклюзивті білім берудің дамуы

ҚР инклюзивті білім беру-жаңа құбылыс. Қазақстанда инклюзивті білім беру-балаларды барабар әлеуметтендірудің нақты мүмкіндігі. Қазақстанда, салалық министрліктің мәліметінше, 150 мыңнан астам мүгедек бала тұрады. Алайда, бұл сандар салыстырмалы, себебі кейде ата-аналар балалардың мүмкіндіктерін осындай әлеуметтік айқындаудан аулақ бола отырып, оларды есепке алмайды.

Сонымен қатар, басқа да тіл және мәдени топтардың, діндердің өкілдері, ауылдық жерлерде тұратын, маргиналды топтарға жататын балалар бар. Олар сондай-ақ ерекше қажеттіліктері бар адамдар санатына жатады, өйткені оларды тәрбиелеудің, оқытудың және өмірдің әлеуметтік-мәдени форматы мемлекетте белгіленген стандарттардан ерекшеленеді. Бұл балалар сондай-ақ білім беру мен әлеуметтендіру туралы келгенде ерекше тәсілді қажет етеді.

Осылайша, кәмелетке толмағандардың 3% - дан астамы-оқыту мен тәрбиелеуде ерекше көзқарасты талап ететін балалар. Мемлекет қоғамның осы мүшелерінің барабар білім алуына алаңдаулы.

Инклюзивті білім беру-бұл психофизиологиялық көмекті талап етпейтін және қажет ететін балаларды тең құқықтармен процеске тартуды көздейтін мектепке дейінгі және мектептегі тәрбие мен оқытудың арнайы жүйесі. Қарапайым сөзбен айтқанда, бұл бір

сыныпта мүгедек балалар мен психосоматикалық сипаттағы ауытқулар байқалмайтын балалар оқитын мектеп.

Соңғы уақытқа дейін денсаулықпен ауыр проблемалар болған балалар толық емес санатқа түсті. Бұл ДЦП-дан зардап шегетін, саңырау немесе соқыр, ақыл-ой кемістігінің жеңіл нысандары бар, соның ішінде аутизммен зардап шегетін ұлдар мен қыздар. Әдетте мұндай балаларды ата - аналар түзету форматындағы мамандандырылған мектептерге-интернаттарға берді. Қазақстанда да осылай болды.

Қазақстанда білім беру барлығына қолжетімді, онда балалардың физиологиялық немесе психологиялық мүмкіндіктеріне қарамастан, барабар әлеуметтендіруді алатын және оқитын оқу орындарының типтерін құру туралы мәселе болды.

Қазақстандағы осындай оқыту жүйесінің негізгі сәттері мен мақсаттары:

- * барлық балалар-білім беру үдерісіне тең қатысушылар;
- * мектеп балаларды өмірге бейімдейді;
- * мүгедек балаларда олардың қоғамдағы қажеттілігін, Әлеуметтік іске асырудың маңыздылығы мен перспективаларын түсіну қалыптастырылатын болады;
- * қоғамның гуманистік ұстанымы құрылады, барлық адамдардың мейірімділігіне, мейірімділігіне және теңдігіне тәрбиелік екпін жасалады.

Қазақстан жалпы білім беру жүйесіне инклюзивтілікті енгізу жоспарында Орталық Азия елдері алда келеді. Елімізде осы процеске қатысатын білім беру мекемелеріне, педагогикалық құрамға және ата-аналарға әдістемелік және психологиялық-педагогикалық көмек көрсететін 7 орталық жұмыс істейді. Олардың ішінде Ақтөбе және Ақмола, Қарағанды және Батыс Қазақстан облыстарында, Қызылордада инклюзивтілікті енгізу бойынша өңірлік орталықтар бар.

Мұндай балаларға он үш оңалту орталықтарында, жүз қырық тоғыз түзету бағытындағы кабинеттерде, елу сегіз психологиялық-медициналық үлгідегі консультацияда түзету көмегін көрсетеді.

Инклюзивті білім беруді енгізу барысында қазақстандық қоғам қандай проблемаларға тап болады?

1. Қоғам мұндай оқыту стратегиясын іске асыруға дайын емес. Балалардың көптеген ата-аналары дамуында ерекшеліксіз осындай оқыту салдарынан олардың балаларының бағдарламаны меңгеруден артта қалуынан қауіптенеді. Мүгедек балалардың ата-аналары психологиялық ыңғайсыздықтан, әлеуметтік шиеленістіктен (күлімсіреуден, қорлаудан) қорқады. Сонымен қатар, мұндай оқушылар ерекше көзқарасты талап етеді, жиі - түзету, оны жалпы білім беру жүйесі болжамайды. Сондықтан екі санаттағы оқушылардың ата-аналары балаларды бірлесіп оқытуға барабар қатынасты қолдайтын және қалыптастыратын әлеуметтік психологтардың қосымша жұмысын талап етеді. Яғни, ата-аналардың қоғам дамуының осындай гуманистік стратегиясын іске асыруға уәждемесінің қажеттілігі бар.

2. Педагогикалық құрамды дайындау. Қазақстанда ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыта алатын, олармен түзету сабақтарын жүргізе алатын дефектолог-мамандар аз екен. Егер 2011 жылы дефектологтарды дайындау Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде және Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік педагогикалық университетінің Мамандандырылған кафедрасында жүргізілсе, 2017 жылы осы бағыттағы мамандарды 17 ЖОО дайындады. 2014 жылдан бастап осы бағыт бойынша 2,7 мың педагог қайта даярлаудан өтті.

3. Оқыту әдістері мен тәсілдерін өзгерту, техникалық базаны қайта жабдықтау. Өкінішке орай, Қазақстанда ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту әдістемесі әрдайым уақыт рухына жауап бермейді. Сондықтан осындай оқушыларды компьютерлерді және басқа да заманауи техникалық құралдарды (аудио, бейне) пайдалана отырып оқыту жүйесін әзірлеу белсенді жүргізілуде. Бұдан басқа, қатаң мемлекеттік білім беру стандарттары мүгедек балалардың табыстылығын бағалаудың барабарлығын көздемейді.

Оларды қайта қарау және балалардың жеке ерекшеліктерін ескеретін неғұрлым икемді жүйе құру қажет.

Көпшілігі инклюзивті білім беру перспективасына күмәнмен қарайды. Бірінші кезекте бұл дамуы қалыпты деп сипатталатын оқушылардың ата-аналарына қатысты. Баланың мүгедектігі бар ұл немесе қыз бар сыныпта, әсіресе ауытқулар тек физиологиялық ғана емес, сонымен қатар олардың жеке басының психикалық және психологиялық жағынан да байланысты болса, оқығанын бәрінен де қалаймын.

"Дамудағы шектеулі мүмкіндіктер" термині Қазақстанда ресми ретінде қабылданды және ол нормативтік-құқықтық құжаттарда пайдаланылады. Ресей мен Қырғызстанда, мысалы, "денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар" (ЖДО) термині, Беларусьте – "психофизикалық даму ерекшеліктері бар балалар" (ЖДТҰ) термині қолданылады.

Қазіргі уақытта денсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған білім беру жүйесі белсенді талқылануда. Бұл тақырып көптеген пікірталас сұрақтарынан тұрады. Ең өзекті мәселелердің бірі - ЖВЗ бар балалар оқуы тиіс. Арнайы білім беру мекемелерінде немесе "барлық балалар бірге білім алуы керек" деген танымал ұран бар ма?

Біздің елдемүмкіндігі шектеулі балаларды жалпыға білім беру ортасына қарай бейімдеу 2002 жылдан басталды. Сол жылы Қазақстан ТМД елдерінің арасында алғаш рет «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медицина-педагогикалық тұрғыдан қолдау» туралы заңды қабылдады. Осы заң аясында жарымжан балаларға ерте бастан білім беру мәселесіне мән берілген. Оларды білім беру, әлеуметтік, медициналық тұрғыда қамтамасыз ету қарастырылған. Ең бастысы, аталмыш заңда инклюзивті білім берудің негізгі принциптері айқындалды. Қазақстан 2008 жылы БҰҰ-ның «Мүгедектердің құқықтары туралы» конвенциясына қол қойып, барлық мүмкіндігі шектеулі жандарға жағдай жасауға міндеттенген. Осы мәселені талқылаған халықаралық конференциялар, түрлі семинарлар ұйымдастырылуда. Сондықтан мемлекеттік «Білім беруді дамытудың 2011-2020» жылдарға арналаған бағдарламасына бірінші рет инклюзивті білім беруді дамыту қосылды. Бұл бағдарламада Инклюзивті білім жүйесін дамытудың мына мәселері көрсетілген: 2015 жылға қарай аталған міндетті шешу үшін:

- мүмкіндіктері шектеулі балаларды біріктіріп оқытудың модульдік бағдарламалары;
- мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортада біріктіріп оқыту ережесі әзірленеді, түрлі кемістігі бар балалар үшін бірігу нысандары анықталады;
- мүгедек балаларға қашықтықтан білім беруді ұйымдастыру қағидалары әзірленеді;
- 2020 жылға қарай мектептерде мүгедек балалар үшін көтергіш жабдықтар, пандустар, санитарлық бөлмелерде арнайы құралдар орнату, тұтқалармен, арнайы парталармен, үстелдермен және басқа да арнайы компенсаторлық құралдармен жарақтандыру арқылы «кедергісіз аймақтар» құрылады;
- 3030 мектепте мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытуға және тәрбиелеуге тең қол жеткізу үшін жағдайлар жасалады (мектептерде педагог-дефектологтардың, балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің, арнайы жеке техникалық және компенсаторлық құралдардың болуы);
- Үйде білім алатын мүгедек балалар жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктері ескеріле отырып, компьютерлік техникамен және компьютерлік қамтамасыз ету жинақтарымен қамтамасыз етіледі.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасында, орта білім жүйесінің ағымдағы жай-күйіне жасалған талдау бойынша «соңғы жылдары мүмкіндіктері шектеулі балалар санының өскен, 2005 жылы олардың саны 124 мыңды құраса, 2010 жылы 149 мыңнан асты. Олардың 41,4 %-ы ғана арнайы білім беру бағдарламаларымен қамтылғандығын көрсетті. Аталған категория балаларын оқыту 35 арнайы балабақшада, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының 228 арнайы топтарында, республика бойынша 101 коррекциялық мектепте және жалпы білім беретін мектептердің 1096 арнайы сыныптарында жүзеге асады». Бұл дегеніміз өз білім беру

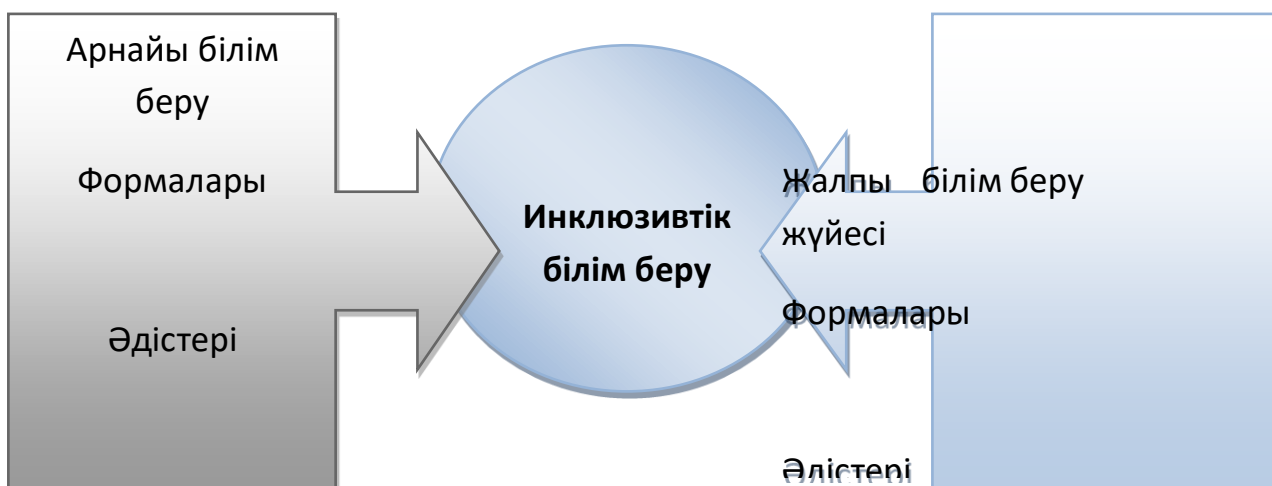
жүйемізде мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмысты ұйымдастырудың өз жолын құруымыз керек деген сөз.

Бірақ бізде жұмыс істеп тұрған арнайы мектептердің жүйесі сақталады. Өйткені бәрін бір партаға әкеп отырғыза алмаймыз. Қанша айтсақ та, жарымжан балалар жалпыға білім беретін мектеп жағдайында қажетті білім ала алмайды. Сондықтан бұл жүйе кеңейе береді. Жақында ғана республикалық зағип балаларға арналған жаңа мектеп салу жөніндегі Үкіметтің шешімі шықты. Арнайы мектептер жалпыға білім беретін оқу орындарына ресурс секілді болады, өйткені мұнда арнайы ұжым қалыптасқан.

Қазақстанда мүмкіншілігі шектелген балалардың туғанынан бастап әлеуметтік және медициналық-педагогикалық коррекциялық амалдары амалдары, психологиялық-медициналық-педагогикалық тексерілуді және білім алуды ақысыз пайдалану құқығы еліміздің бас Конституциясында «Білім туралы», «Мүмкіншілігі шектелген балаларды әлеуметтік және медика-педагогикалық тұрғыдан қолдау туралы», «Қазақстан Республикасында мүгедектерді қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» заңдарда бекітілген.

Жоғарыда айтылған міндеттерден басқа өзге де бірқатар мәселелерді шешу қажет. Осы аталған міндеттер шешімін табу үшін, сөз жоқ білікті маман қажет, сол себепті осы бағытта болашақ мамандарға тиісті білім, іскерлік, дағды қалыптастыру керек. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білім беру идеясының пайда болуы мен енгізілуі «Ақыл-ой және дене бітімі дауының дамуының бұзылулары бар балалармен жасөспірімдерді әлеуметтік бейімдеу және кәсіби еңбекке оңалту Республикалық ғылыми-практикалық орталығының директоры, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Р.А. Сүлейменова «Инклюзивті білім беру – бұл балаларды бөліп қарайтын кедергілерді жоюға бағытталған, барлық балаларды олардың жасы, жынысы, этникалық, діни көзқарастарына немесе дамуында бұзылуының барлығына қарамастан отбасының белсенді қатысуы, түзету-педагогикалық кеңес беру, баланың емес, қоршаған ортаның баланың жеке ерекшеліктеріне бейімделуі негізінде, білім беру жағдайланым жасау арқылы оларды жалпыға міндетті білім беру үдерісімен қамтуды көздейтін мемлекеттік саясат» деп қарастырады.

Инклюзивті білім беру мамандарының пікірінше дәл осы жұмыс біздің елдегі инклюзивті білім беруді дамытудағы бағыттардың бірі болуы тиіс. Ол екі бөлек дәстүрлі қызмет ететін арнайы және жалпы білім беру жүйесін жақындастыруды, жалпы білім беретін педагогтер мен дефектологтардың серіктестігін, білім берудің арнайы ұйымдарына жалпы білім беру жүйесіндегі инклюзивті процестерді дамыту бойынша ресурстық орталықтар қызметін тапсыруды талап етеді.

Сурет 3 - Инклюзивтік білім беру

Жалпы білім беретін мектептерде құрамына ДМШ балалар кіретін білім алушыларға әрқашан да арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі бағыттары ретінде, келесілерді бөліп көрсетуге болады:

- арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың нормативтік-құқықтық және ұйымдастырушылық-экономикалық негізі мен механизмдерін жетілдіру;

- инклюзивті білім беруді дамытудың әдіснамалық, оқу-әдістемелік негізін жетілдіру;

- білім алушыларды жекелеген түзету-педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық қолдауды іске асыру, білім алушыларға мектептік қауымдастықтың маңызды және белсенді қатысушысы болуына мүмкіндік беретін жайлы білім беру ортасын құру, өзі-өзі бағалауға, оқуға және әлеуметтенуге уәждемені арттыру;

- қолжетімді «кедергісіз орта» құру және білім алушыларды теңгерушілік құралдармен қамтамасыз ету, инклюзивті білім беруді іске асыратын білім беру ұйымдарын кадрлық қамтамасыз етуді жақсарту;

- ерекше оқытуды қажет ететін тұлғалардың келешекте мамандықты меңгеруде техникалық және кәсіптік, жоғары білім беру деңгейіндегі оқуын жалғастыру үшін жағдай жасау;

- ерте диагностикалау және балаларды ерте жастан түзету-педагогикалық қолдаудың тәсілдері мен әдістерін әзірлеу;

- инклюзивті және арнайы білім беру саласында қолданбалы ғылыми зерттеу жүргізу;

- арнайы қажеттілігі бар мектепке дейінгі жастағы балалардың инклюзивті білім беруге тең қол жетімділігін қамтамасыз ету механизмін әзірлеу;

- арнайы педагогика бойынша білікті кадрлар даярлау;

- оқыту сапасына мониторинг жүргізу, кіріктірілген балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету;

- инклюзивті білім беруде кәсіптендіруге бағыттаумен білім беру деңгейлері арасындағы сабақтастыққа қол жеткізу жолдарына негізделіп бағдарлама құрылған.

Инклюзивті білім беру маңыздылығы мен оның әлемдегі өзектілігі бірқатар стратегиялық құжаттар арқылы анықталады: БҰҰ бала құқығы туралы Конвенция, Балаларды қорғау және дамыту жөніндегі Дүниежүзілік декларациясы, Баршаға арналған білім беру жөніндегі Дүниежүзілік декларация, Мүгедектер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты ережелері, Саламан декларациясы, Дакар іс-әрекет негіздемесі, Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Қазақстандағы бала құқығы

жөніндегі», «Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау туралы», «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы және т.б..

Инклюзивті білім беру жөнндегі негізгі идеяның бастауы болған құжат 1948 жылы БҰҰ қабылданған Адам құқығы жөніндегі декларация. Ол құжатта «Білім тұлғаның жан-жақты дамуына және де адам құқығын құрметтеуге бағытталуы тиіс. Білім халықтар арасында достықтың, түсініспеушіліктің, төзімділіктің болуына ықпал етуі тиіс»-деп көрсетілген.

Келесі мүмкіндігі шектеулі балалар жайлы қарастыратын құжат, 1959 жылы БҰҰ-ның Бас Ассамблеясында «Бала құқығы декларация» болды. Декларацияда баланың денсаулығы баса мән беріледі, «физикалық, психологиялық, әлеуметтік тұрғыда жетіспеушілік бар бала міндетті түрде :арнайы күнтәртібімен, біліммен жіне қамқорлықпен қамтамасыз етіліп. Бала міндетті және қолжетімді білім алуға құқылы екендігі. Алған білім арқылы бала, өз жасына сай мәдениеттілікке, өз мүмкіндіктеріне ие болатындығы» жөнінде сөз қозғалған.

Инклюзивті білім болу үшін жолда маңызды құжат 1960 жылы ЮНЕСКО қабылдаған Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы конвенция болды. Сол құжатқа сәйкес мемлекеттік «кез келген жарғылық ережелерін және кез келген әкімшілік нұсқауларды күшін жоюға міндетті болды және де білім беру саласындағы кемсітушілікке тартудағы кез келген әкімшілік тәжірибесін тоқтатуға ие болды.

70-ші жылдары Мүгедектерге қатысты дүниежүзілік іс-әрекет бағдарламасы бар құрастырылады. 1971, Біріккен Ұлттар Ұйымы (қаулысымен 2856 бекіткен 20 желтоқсанда 1971 БҰҰ Бас Ассамблеясының (XXVI)) Ақыл-есі кем тұлғалардың құқықтары туралы Декларациясын қабылдады. 1975 жылы Мүгедектер құқықтары туралы Декларациясы (Желтоқсан 9, 1975 БҰҰ Бас Ассамблеясында қабылданды. 1981 жылы мүдделері мен мүмкіндіктері шектеулі адамдардың құқықтарын қорғау үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының қызметінің нәтижесінде мүгедек жылы деп жарияланып, Мүгедектерге арналғын бағдарлама құрылды.

80 жыл оқу орындарында мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған білім беру идеясын қарқынды дамуымен сипатталады болатын. 1989 жылы Бала құқықтары туралы конвенцияны қабылдады, ол конвенцияда қатысушы мемлекет кез келген түрдегі кемсітусіз, әрбір баланың құқықтарын құрметтеу және қамтамасыз ету үшін өзіне міндеттін атқарады.

1990 жылғы наурыз айында Білім туралы Бүкіләлемдік конференциясында Jomtien (Тайланд) іс-әрекет бағдарламасы қабылданды, ол анық іс-қимыл бағыттарын және осы мақсаттарға қол жеткізу үшін іс-шаралар белгілейді, және Баршаға арналған білім жөніндегі Дүниежүзілік Декларацияның бекіткен, студенттердің қажеттіліктеріне сәйкес олардың білім беру жүйесін құру үшін барлық елдер үшін деп аталатын екі құжат мақұлданды.

Жоғарыда құжаттарға инклюзивті білім туындауына қажетті шарты болып табылады, онда инклюзивті білім беру басталуы өзі Испания (Саламанка қаласы) қағидаттары туралы «Саламанка декларациясы қабылдаған ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім жөніндегі Дүниежүзілік конференция өтті 1994 жылы ұйымдастырылған болатын.

2000 жылы Дакар, білім беру қызметіне (Дакар Frame workfor Action) тұжырымдамасы қабылданып, Дүниежүзілік білім форумы (Мыңжылдық жоғарыдағыға

Goalson білім беруді дамыту) жаңа мыңжылдықтың білім беруді дамытудың негізгі мақсаттарын атап өтті.

«Мүгедектердің Халықаралық Есеп беруінде» 40 жылдан астам мүмкіндігі шектеулі бар адамдардың мүгедектігін және емдеулері туралы талдау жасалынды. Мүгедектігі бар адамдардың кемсітушілікке проблемаларды қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы оңалту қызметтеріне қолдау болмауы, ғимараттар мен ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың қолжетімсіздігі талқыланды. Инклюзивті білім беру мектептер мен басқа да оқу орталықтарының өзгерісті қамтитын процесс анықталады. Оның мақсаты әлеуметтік маргиналдықты жою, теріс көзқарастар мен нәсіліне айырмашылықтар, экономикалық мәртебесі, әлеуметтік мәртебесі, этникалық шығу тегіне, тіліне, дініне, жынысына, жыныстық бағдар мен қабілеті тиісті жауап болмауы салдары болып табылады.

Инклюзивті білім беру мәселелеріне тікелей шешімдер «2011-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы» бойынша анықталады, ол инклюзивті білім беру келесі мүмкіндіктерді және міндеттерді анықтайды:

- мүгедек балаларды оқыту мен тәрбиелеу тең қол жеткізу үшін 3030-жылы мектептерде құрылатын болады (логопедтер мен балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау, арнайы жеке техникалық және компенсаторлық құралдардың болуы);

- 70% -ға мектептердің жалпы санынан инклюзивті білім беру үшін жағдайлар жасаған мектептердің үлесін арттыруға мүмкіндік береді;

- мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған «кедергісіз қол жеткізуді» жасайтын мектептердің үлесі, мектептердің жалпы саны - 20%;

- инклюзивті біліммен қамтылған балалардың үлесі даму, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы саны - 50%.

Осылайша, құқықтық құжаттарды инклюзивті білім беру саласындағы талдау бізге мүмкіндігі шектеулі адамдарға қоғамның көзқарасы әлеуметтік үрдістерді ұйымдастыруға, оларды білім алуға қол жеткізу үшін мүмкіндік берді және берді:

- Инклюзивті білім берудің қалыптасуы мен дамуы эмпирикалық негізі демократиялық қоғамдардың даму стратегиясы болып табылады.

- Инклюзивті білім берудің негізгі көзі - мүгедектік, ол жаһандық мәселе.

Білім беруді дамыту жаһандық тренді Қазіргі болашақ маман инклюзивті мектепте жұмыс істеуге оқыту проблемасы өте өзекті екенін көрсетеді.

7 ДӘРІС.

ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ

"Мүгедектерді әлеуметтік қорғау-мүгедектерге тіршілік-тынысының шектелуін еңсеру, орнын ауыстыру (өтеу) үшін жағдайларды қамтамасыз ететін және оларға қоғам өміріне қатысудың басқа азаматтармен тең мүмкіндіктерін жасауға бағытталған Мемлекет кепілдік берген экономикалық, әлеуметтік және құқықтық шаралар жүйесі»

Қазіргі уақытта интеграция ұғымы әртүрлі семантикалық жүктемемен қолданылады: толық, ішінара, экстерналдық, интерналдық, әлеуметтік, білім беру және т. б. білім беру интеграциясы туралы сөз болғанда, даму проблемалары бар бір-екі оқушыны қалыпты дамушы балалармен бір сыныпта бірлесіп оқыту.

Жалпы мектепте қалыпты дамушы балаларды бөлек оқытудың дәстүрлі практикасы, ал арнайы (түзету) мектепте Дамуында проблемалары бар балаларды бөлек оқытудың дәстүрлі тәжірибесі артықшылығы да, кемшіліктері де бар. Бөлек оқытудың негізгі кемшілігі қалыпты дамып келе жатқан балалардан бөлек білім ала отырып, Дамуында проблемалары бар балалар, сондай-ақ нақты практикадан айырылғандар сияқты жалпы өмір ағымына қосылмаған балалар болып қалуда. Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды мектепке дейінгі және мектеп жасынан бастап жалпы өмір ағымына қосу әрекеті осындай қосуға кедергі жасауға ұмтылады. Бұл ұмтылыс өз тамырымен нақты гуманизмге кетеді, демек, көптеген азаматтардың және бізде және шетелде жақсы көңіл-күй тудырады.

Интеграцияланған оқыту, сондай-ақ қалыпты дамушы балалармен және дамуында артта қалған балалармен оқыту процесін бірдей табысты жүргізуге қабілетті кәсіби сауатты дефектолог мамандармен қамтамасыз етуді талап етеді. Мұндай мамандар бізде жоқ, ал бұл нашар балалардың ерекше білім алу қажеттіліктерін елемеу қаупін туғызады, оларды оқыту олардың жаппай мектеп құрылымына ресми кірігуіне әкеп соқтырады.

Интеграцияланған оқыту кедергілерінің тізбесінде ұзақ перспективаға арналған міндет – балалардың білім беру мүмкіндіктерін іске асыруға барлық құқықтары теңдігі туралы постулатты қабылдауға қабілетті қоғамдық пікірді қалыптастыру және қоғамда шыдамды қатар өмір сүру.

Мүгедектерге шыдамды (толерантты) қарым-қатынас шарасы адамның мүгедектігінің сипатына байланысты. Мысалы, моторлы жеткіліксіздігі айқын, бірақ ақыл-ойы сақталған мүгедектер қалыпты дамушы балалармен бірге оқыту үшін оқу орнында интеграцияланған бола отырып, соңғы ашық қабылдамауды қабылдамайды. Сонымен қатар, Даун синдромы бар балаларға төзімсіз қарым-қатынас жағдайлары өте сирек кездеседі. Мұндай мысалдарды жалғастыруға болады. Бірақ мүгедекке төзбеушілік қарым-қатынас белгілері айқын болған жағдайлар бар, мысалы, кәдімгі адамдардың арасында адам қатты зарарсыздандырылған адамдармен өзара іс-қимыл жасай алатын бірліктер бар, сол сияқты генетикалық жағынан негізделген патологиясы бар адамдармен қарым-қатынас жасау өте қиын.

Интеграцияланған оқыту қалыпты дамушы және проблемалы балалардың әлеуметтік өзара іс-қимылын жолға қоюға ықпал етеді, қалыпты дамушы балалардың оларды оқытудың жоғарғы шекарасына қол жеткізуін қиындатады. Бірақ интеграцияланған оқыту үдерісі барлық оқушылардың оқытудың жоғарғы шекарасына қол жеткізуі маңызды міндетті жоймайды. Қалыпты дамушы балалар үшін жоғарғы шекаралар интеграцияланған оқыту жағдайында, мысалы, есту, көру қабілеті бұзылған балалар қол жеткізе алатын жоғарғы шекаралармен салыстырылмайтыны анық. Ақыл-есі кем балаларға келетін болсақ, олар өте ерекше жағдайда.

Бұл ерекше келесі себептерге байланысты.

Біріншіден, ақыл-ой кемістігі бар балалар қалыпты дамып келе жатқан балалар игеретін бағдарламамен кеңдігі мен күрделілік деңгейі жағынан тең келмейтін лицензиясыз бағдарламаны ғана меңгере алады.

Екіншіден, лицензиясыз бағдарлама ақыл-ой кемістігі бар балаларға арналған, олардың дамуы сапалы өзге тетіктерге - игерілетін білімдердің кеңеюі мен нақтылығына, көбінесе балалар жүзеге асыратын іс-әрекеттердің сыртқы жаңғақ болуына, ақпараттың барлық түрлерін меңгерудің көрнекілігі мен біртіндеп айқын көрінуіне негізделеді. Аталған тетіктер ақыл – ой кемістігі бар балалардың зияткерлік мүмкіндіктерінің күрт шектелуіне және олардың эмоционалдық және тұлғалық салаларының айқын жетілмеуіне себепші болатын төмен (ақаулы) нерв-физиологиялық ұйымның себептеріне ие.

Ақырында, ақыл-ой кемістігі бар балаларды оқытудың ерекше ерекшелігіне себепші болатын маңызды себептердің бірі зияткерлік сала тарапынан эмоцияларды реттеудің төмен тиімділігі болып табылады. Бұл соңғы жағдай әсіресе ақыл-ой кемістігі бар балаларды интеграцияланған оқытудың мүмкіндігі мен нысандары туралы мәселені өткір қояды, өйткені эмоциялық тартыну, агрессивтілік интеграцияланған оқытудың бүкіл

процесін бұзуға немесе оның тиімділігін күрт төмендетуге қабілетті. Бұл жағдайда, интеграцияланған оқыту ақыл-ойы кеміс балаларға, керек танытуға ерекше кішіпейілділік белгілеріне үйлесімділігін қамтиды.

Осылайша, білім беру интеграциясы мәселелерінің тізбесінде маңызды мәселе ретінде қалыпты дамушы және даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың мүмкіндіктерін ескере отырып, құрылатын интеграцияланған оқытудың қолайлы нысандарын іздеу болып табылады.

Даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың білім беру интеграциясының нысандары психикалық және (немесе) дене дамуында кемшіліктердің айқын көріну дәрежесіне байланысты өзгеруі мүмкін:

1. Даму мүмкіндігі шектеулі оқушыларды жас ерекшеліктері сыныптарында оқыту.
2. Даму мүмкіндігі шектеулі оқушыларды түзету сыныптарында оқыту.
3. Арнайы (түзету) мекеме жағдайында даму мүмкіндігі шектеулі оқушыларды оқыту.

Барлық жағдайларда денсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларды толыққанды алып жүру мүмкіндігі шектеулі балаларға жалпы бастауыш білім берудің негізгі білім беру бағдарламасын меңгеруде кешенді көмек жүйесін құру кезінде ғана мүмкін болады, яғни даму мүмкіндігі шектеулі оқушылармен түзету жұмысының бағдарламасын әзірлеу қажет.

Түзету жұмысының бағдарламасы білім беру процесін дараландыру және саралау арқылы даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік беретін оқыту мен тәрбиелеудің арнайы жағдайларын жасауды көздейді.

Мұндай бағдарламаның міндеттері қатарына кіру мүмкін:

1. даму мүмкіндіктері шектеулі бейімдеу қиындықтары бар балаларды уақтылы анықтау; даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың, мүгедек балалардың ерекше білім алу қажеттілігін анықтау;

2. даму мүмкіндігі шектеулі балаларға жеке бағдарланған психологиялық-медициналық-педагогикалық көмекті жүзеге асыру;

3. Жеке оқу жоспарларын әзірлеу және іске асыру, жеке және (немесе) топтық сабақтарды ұйымдастыру; даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік бейімдеу жөніндегі іс-шаралар жүйесін іске асыру;

4. ата-аналарға консультациялық және әдістемелік көмек көрсету.

Түзету жұмыстары бірқатар қағидаттарды анықтайды: баланың мүдделерін сақтау, жүйелілік, үздіксіздік, вариативтілік және көмек көрсетудің ұсынымдық сипаты. Жалпы бастауыш білім беру сатысындағы түзету жұмысының бағдарламасы оның негізгі мазмұнын көрсететін өзара байланысты төрт бағытты қамтиды: диагностикалық жұмыс, Түзету-дамыту жұмысы, консультативтік жұмыс, ақпараттық-ағартушылық жұмыс.

Түзету жұмыстары кезең-кезеңмен жүзеге асырылады. Кезеңдердің реттілігі мен олардың атаулылығы іріткі салушы факторларды жою үшін қажетті алғышарттар жасайды.

Ақпараттық-талдау қызметін қарастыратын ақпаратты жинау және талдау кезеңі білім алушылар контингентін бағалауға, балалардың даму ерекшеліктерін анықтауға, олардың спецификасын және ерекше білім беру қажеттіліктерін айқындауға бағытталған. Ол сондай-ақ білім беру ортасының бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз ету, мекеменің материалдық-техникалық және кадрлық базасы талаптарына сәйкестігін анықтау мақсатында бағалау жүргізуді қарастырады.

Жоспарлау, ұйымдастыру, үйлестіру кезеңі (ұйымдастыру-атқару қызметі) арнайы құрылған (вариативтік) оқыту, тәрбиелеу, дамыту, әлеуметтендіру жағдайлары кезінде Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды арнайы сүйемелдеу процесін және түзету-дамыту процесін ерекше түрде ұйымдастыруды көздейді.

Түзету-дамыту білім беру ортасын диагностикалау кезеңі Бақылау-диагностикалық қызметті жүзеге асыруды болжайды. Бұл кезеңнің нәтижесі жасалған жағдайлар мен

тандалған түзету-дамыту және білім беру бағдарламаларының баланың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкестігін анықтау болып табылады.

Реттеу және түзету кезеңінде білім беру процесіне және даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды сүйемелдеу процесіне қажетті өзгерістер енгізу, оқыту шарттары мен нысандарын, жұмыс әдістері мен тәсілдерін түзету жүргізіледі

8 ДӘРІС. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ ИНКЛЮЗИВТІ ТӘЖІРИБЕНІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ.

Қоғамды демократияландыру және ізгілендіру бағытындағы әлеуметтік саясатты жандандыру, ұлттық білім беру жүйесін дамыту мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің ұйымдастырылуын, мазмұны мен әдістемелерін жетілдіру жолдарын іздестіруге себепші болады.

Қазіргі әлем бастан кешіп, түпкілікті ауысымда тәсілдерді білім беру мен әлеуметтік-мәдени саясат тұтастай алғанда. Бұл қоғамның адамның жеке қасиеттерін дамыту мен қалыптастыруға қайта бағдарлануына байланысты. Бұл өзгерістер білім берудің жаңа парадигмасының пайда болуын тудырды, ол заманауи практикамен әзірленген тәсілдер мен ұғымдарға сүйеніп отыр. Оларға, атап айтқанда, "инклюзивті білім беру" ұғымын жатқызуға болады.

Инклюзивті білім беру қалыптасу сатысында, сондықтан біздің еліміз үшін инклюзивті білім беру жүйесін жолға қою міндеті мемлекеттік деңгейде шешуді талап етеді.

Қоғамды демократияландыру және ізгілендіру бағытындағы әлеуметтік саясатты жандандыру, ұлттық білім беру жүйесін дамыту мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің ұйымдастырылуын, мазмұны мен әдістемелерін жетілдіру жолдарын іздестіруге себепші болады.

Денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балаларды (бұдан әрі МШ бар балаларды) оқыту мен тәрбиелеу тәсілдерін өзгерту әлеуметтік-бейімдеу мінез-құлқына ие әлеуметтік-белсенді тұлғаны қалыптастыруға және дамытуға бағытталған. Бұл міндетті іске асыру жолдарының бірі-білім беру инклюзиясы болып табылады, ол ең алдымен баланың өзін ғана емес, оның отбасын да әлеуметтік оңалту құралы ретінде қарастырылады. Бұдан басқа, инклюзивті білім беруді дамыту тең құқықты, қолжетімділікті, кез келген бала үшін оның физикалық және басқа мүмкіндіктеріне қарамастан қолайлы білім беру бағытын таңдау мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Инклюзияның ресейлік моделі Л. С. Выготскийдің жеке тұлға мен ортаны тұтастық ретінде анықтаған ұстанымдарына негізделген.

Бүгінгі күні инклюзивті (қосылған) білім беру МШ балалар мен адамдарды және қалыпты дамып келе жатқан құрдастарды бірлесіп тәрбиелеу мен оқыту процесі ретінде түсіндіріледі. Мұндай білім беру барысында МШ бар балалар әлеуметтік дамудағы неғұрлым толық прогреске қол жеткізе алады.

Мүгедек балаларға шыдамды (төзімді) қатынас қалыптастыру сатысында, сондықтан қоғам бөлігінің осы балаларды толық құқықты мүшелермен қабылдауға психологиялық дайын еместігін ескеру қажет.

Инклюзивті білім беруді дамытудың осы кезеңінде жалпы білім беретін ортада қалыпты дамып келе жатқан құрдастары бар балаларды бірлесіп оқытудың жүйелі моделін құру туралы мәселе өзекті болып отыр. Инклюзияның белгілі бір моделі балаға қолжетімді және пайдалы болуы тиіс. Бұл ретте ол қалыпты дамып келе жатқан балаларға сапалы білім алуға кедергі келтірмеуі тиіс.

Бір бастапқы бұзылулары бар балалардың психикалық даму деңгейі айтарлықтай әр түрлі болуы мүмкін, өйткені баланың биологиялық қолайсыздығы (есту, көру, орталық жүйке жүйесінің бұзылуы) бұзылудың бастапқы алғышарты - оның қоршаған ортамен өзара іс-қимылы болып табылады. Бастапқы бұзылудан туындаған психикалық дамудағы

қайталама ауытқулар айтарлықтай дәрежеде арнайы ұйымдастырылған және ерекше түрде құрылған оқыту арқылы ескертілуі және еңсерілуі мүмкін.

Қолдай отырып, инклюзивті мәдениеті іске асыра отырып, инклюзивті саясаты мен іс-тәжірибесін, білім беру мекемелері жұмыс істейді, инновациялық режимде. Бұл ретте негізгілердің бірі – орнықты, дамып келе жатқан міндет болып табылады. Әртүрлі үлгідегі және түрдегі мекемелерде инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің тиімді жұмыс істейтін жүйесі.

Интегративтік үдерісті психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделін құруды интеграцияның табыстылығын құрайтын және негізгі шарттардың бірі ретінде қарастыруға болады.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мәселесі бойынша қазіргі заманғы ғылыми әдебиетті талдау интеграция процесінің мәнін түсінуге бірнеше көзқарастың бар екендігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Біріншісі-баланы оқыту мен тәрбиелеуді қолдау.

Екіншісі-баланың дамуын қолдау.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді баланың тіршілік әрекетінің барлық салаларына қатысты кешенді процесс ретінде қарастыруға негізделген. Инклюзивтік білім беру туралы сөз болған кезде, яғни ықпалдасу, бір топта қалыпты дамуы бар балалар мен психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларды біріктіру, онда бірінші кезекте, соңғылардың топ өміріне толыққанды қатысуы туралы айту қажет.

Инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жеке және жаппай ұйымдастырылады.

Сүйемелдеу мамандарының қызметі, оның ішінде ЖВЗ бар балалармен, сондай-ақ ЖВЗ бар баланы қамтитын құрдастары тобымен жұмыс істеу үшін тәрбиешілер дайындауға, осы балаларға әлеуметтік қызығушылықты қалыптастыруға, қолданылатын терминологияға қатысты ілесіп жүруге қатысушылардың дұрыстылығына бағытталған.

Білім беру мекемесінде инклюзивті процесті психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бірнеше қағидаттарда құрылуы тиіс:

1. Үздіксіздік. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу білім берудің барлық сатысында жұмыс істейді, соның арқасында сүйемелдеу процесінің үздіксіздігі қамтамасыз етіледі.

2. Жүйелілік. Сүйемелдеудің маңыздылығы мен өнімділігі оның жүйелілігімен, мәселелердің кең ауқымына назар аударумен айқындалады. Олардың ішінде отбасы, білім беру ортасын жабдықтау, оқыту және тәрбиелеу, балалардың өзара іс-қимылы, өзін-өзі тану және жеке тұлғалық өзін-өзі жүзеге асыру мәселелері бар.

Отбасын сүйемелдеу психофизикалық даму ерекшеліктері бар балалары бар отбасыларды қолдауды ғана емес. Бұл сондай-ақ инклюзивтік топтың барлық ата-анасындағы "ерекше" балаларға әлеуметтік қызығушылықты қалыптастыру. Осылайша, әрбір адам өздерінің кәсіби және қоғамдық функцияларын жүзеге асыра отырып, осындай қажеттіліктерді балалар мен ересектерді есепке алу қажеттілігін түсінген кезде микродеңгейдегі "ерекше" балалардың қажеттіліктерін түсінуден макродеңгейге көшуге болады.

Білім беру процесінің барлық қатысушыларының оң эмоционалдық көңіл-күйін қамтамасыз ету. Инклюзивті білім берудің барлық кезеңдерінде сүйемелдеу тәрбиеленушілердің оң эмоционалдық көңіл-күйін, дамуында оң динамиканы және оң оқу жетістіктерін қамтамасыз етеді, балалардың өзара іс-қимылын дамытуға ықпал етеді.

Ғалымдармен оқу ұжымындағы баланың әлеуметтік-эмоциялық саулығының болуы және оның барлық қызмет түрлеріндегі, оның ішінде оқу қызметіндегі табыстылығының арасындағы тікелей байланыс орнатылды. Әлеуметтік-эмоционалдық өзара іс-қимыл технологиясы педагогтармен, "қалыпты" дамушы балалармен және олардың ата-аналарымен инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс жасауды көздейді.

Бұл жағдайда психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларда әлеуметтік құзыреттілік, айналасындағылармен қарым-қатынас дағдылары қалыптасады, әлеуметтік оқшаулаудан өтеді, құрдастарымен еркін өзара іс-қимыл жасау мүмкіндіктері кеңейтіледі. Сол және басқаларында әлеуметтік жетілудің белгілі бір дәрежесі қалыптасады және ЖВЗ бар бала басқалардан нашар емес және басқалардан жақсы емес деген фактіні (инклюзивті білім берудің басты белгілерінің бірі) түсіну қалыптасады – ол барлығы сияқты.

Жеке көзқарас. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандары басшылыққа алатын маңызды қағида - әрбір бала мен оның отбасына жеке көзқарас.

Инклюзивті білім беру мекемесіне баратын балалардың білім беру ортасында ұқсас жағдай жасауды талап ететін ұқсас бұзушылықтары болса да, олардың әрқайсысының шағын орта ерекшеліктерінде, отбасындағы тәрбие стилінде, даму мүмкіндіктерінде, қажеттіліктер мен уәждемелерде айырмашылықтар бар. Сондықтан әрбір бала мен оның отбасы барлық осы факторларды ескере отырып, жеке көзқарасты талап етеді.

Сүйемелдеу мамандарының командасындағы пәнаралық өзара іс-қимыл. Қызметкерлердің инклюзивті білім беру идеяларымен қаншалықты біріктірілгені, бір-бірін қаншалықты түсінеді және "ерекше" бала мен оның отбасын, білім беру процесінің басқа да қатысушыларын сүйемелдеудің бірыңғай тәсілін ұстанады, жұмыстың тиімділігіне, баланы сүйемелдеудің табыстылығына және ұжымдағы эмоционалдық ахуалға тікелей әсер етеді.

Интеграцияланған оқытудың үш үлгісі бар:

* Толық және аралас интеграция, онда бір топта білім беру бағдарламаларын меңгере отырып, ЖВЗ бар және қалыпты дамып келе жатқан балалар бірге білім алады.

* Ішінара интеграция қандай да бір себептермен білім беру стандартын меңгере алмайтын балаларға көрсетілген, сондықтан олар топқа күннің бір бөлігіне кіреді.

* Уақытша интеграция тәрбиелік сипаттағы әртүрлі іс-шараларды өткізу үшін айына кемінде екі рет типтік дамушы мектепке дейінгі балалармен өтемдік мақсаттағы топтың барлық тәрбиеленушілерін біріктіруді көздейді.

9 дәріс.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ БАРЛЫҚ СУБЪЕКТІЛЕРІН АЛЫП ЖҮРУДЕГІ ПМПК ҚЫЗМЕТІ

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің маңызды ерекшеліктерінің бірі оның "көпше" субъектілігі болып табылады. Даму ерекшеліктері бар баладан басқа психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу субъектілері топтың/сыныптың басқа да балалары, ал кеңейтілген түрде осы білім беру мекемесінің барлық балалары, ЖВЗ бар баланың ата-аналары және топтың/сыныптың басқа да балаларының ата-аналары, сондай-ақ инклюзивті тәжірибеге енгізілетін педагогтар мен басқа да мамандар болып табылады. Осылайша, біз сүйемелдеудің бес негізгі субъектісін қарастырамыз. Тиісінше, осы субъектілердің әрқайсысы қандай да бір дәрежеде, қандай да бір көлемде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді қажет етеді.

Инклюзивті тәжірибенің негізгі субъектісі, әрине, "Мүмкіндігі шектеулігі бар бала" болып табылады. Алайда, бұл анықтама өте мол және қазіргі уақытта білім беру практикасында "психикалық, физиологиялық немесе анатомиялық құрылымның немесе функцияның кез келген жоғалуы не олардан ауытқуы, тұрмыстық, әлеуметтік, кәсіптік немесе өзге де қызметті жүзеге асыру қабілетін толық немесе ішінара шектеуге әкеп соқтыратын, өзге де жас, Әлеуметтік және өзге де факторлар кезінде адам үшін қалыпты деп есептелетін тәсілмен және көлемде" деп белгіленген. Өтемақы немесе қалпына келтіру мүмкіндігіне қарай Денсаулық мүмкіндіктерін шектеу уақытша немесе тұрақты болуы мүмкін.

Мектепте баланы психологиялық сүйемелдеу педагог арқылы және оқу және тәрбиелік өзара іс-қимылдың дәстүрлі Мектеп формасы арқылы педагогикалық

құралдармен жүзеге асырылады. Бұл педагогтың рөлін ерекше қозғайды - ол әр баланы сүйемелдеу стратегиясын әзірлеуде психологтың серіктесі және оның негізгі іске асырушысы болып табылады. Психолог педагогқа оқыту процесін және нақты оқушыларға қарым-қатынасты" теңшеуге " көмектеседі.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастырудағы педагогикалық ұжымның негізгі функцияларын қарастырайық.

Мектеп директоры:

Инклюзивті мәдениетті дамыту және қолдау, инклюзивті құндылықтарды қалыптастыру үшін жағдай жасайды, инклюзивті саясат пен тактиканы қалыптастыруға, педагогикалық ұжымдағы инклюзивті практиканы дамытуға белсенді қатысады, ерекше білім беру қажеттіліктерімен байланысты жұмысты үйлестіруге жауап беретін қызметкерлерге қолдау көрсетудің маңыздылығын түсінеді:

- сүйемелдеу жүйесінің барлық субъектілерінің міндеттерін бөлу және өзара іс-қимылын үйлестіру;
- сүйемелдеу жүйесі субъектілерінің қызметін реттейтін жоспарларды, сүйемелдеу жүйесінің бағдарламаларын, нормативтік құжаттарды бекіту;
- сүйемелдеу жүйесінің қызметін бақылау, ресурстық қамтамасыз ету;
- жұмыс нәтижелері бойынша сүйемелдеу субъектілерін материалдық және моральдық ынталандыруды

Директордың орынбасары. ОТЖ жөніндегі директор:

Білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға байланысты мәселелер бойынша психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің барлық қатысушыларымен өзара іс-қимыл жасайды. Ұжымның басқа мүшелерімен бірлесіп инклюзивті білім беру саясатын іске асырады, инклюзивті білім беру бағытында білім беру мекемесінің қызметін мониторингілеу жүйесін әзірлейді және іске асырады, ЖВЗ бар балалардың жетістіктері, инклюзивті практиканы дамыту ісіндегі педагогикалық ұжымның инновациялық жұмысы туралы ақпаратты меңгерген:

- мектеп ПМП консилиумына басшылық ету;
- оқыту шарттарын ұйымдастыру (жүктемені бөлу, сабақ кестесін құру, бейімделу кезеңі және т. б. кезінде оқу режимін ұйымдастыру.);
- ОТУ бақылауды жүзеге асыру (сабақтарға қатысу, мұғалімдермен жеке кеңес беру, оқыту сапасының мониторингі және т. б.);
- өндірістік кеңестерді, ӘБ отырыстарын, оқыту семинарларын ұйымдастыру.

Әлеуметтік педагог:

Әлеуметтік педагог қызметі тәрбиеленушілердің әлеуметтік әл-ауқатын қамтамасыз етуге бағытталған. Инклюзивті үлгідегі білім беру мекемесінде оның жұмысын ұйымдастыру ерекшелігіне:

- ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы зерттеуге және жеке даму бағдарламаларын жасауға қатысу;
- әлеуметтік мінез-құлықты қалыптастыру және баланы тәрбиелеу мәселелері бойынша тәрбиешілерге кеңес беру;
- жеке білім беру қажеттіліктері бар баланың дамуы мен тәрбиесінің әлеуметтік жағдайларын зерттеу;
- педагогикалық ұжыммен, әлеуметтік қорғау қызметінің мамандарымен, қайырымдылық ұйымдарымен жеке білім беру қажеттіліктері бар балалары бар отбасыларына әлеуметтік көмек көрсету мәселелері бойынша өзара іс-қимыл жасау;
- тәрбиеленушілерді әлеуметтік қорғау бойынша іс-шаралар кешенін жүзеге асыру, жеке білім беру қажеттіліктері бар балаларды сабақтан тыс қызметке тарту;
- тәрбиеленушілердің мүдделерін, қажеттіліктерін, қиындықтарын, мінез-құлқындағы ауытқуларды анықтау және оларға уақытында әлеуметтік көмек көрсету;
- Тақырыптық ата-аналар жиналыстарында сөз сөйлеу, ата-аналарға жеке кеңес беру;

- оқу жылының соңында қажетті құжаттарды жүргізу және жыл ішіндегі жұмыс туралы аналитикалық есепті құрастыру [8, 8 Б.].

Сынып жетекшілері:

Олардың инклюзивтік үлгідегі білім беру мекемелеріндегі қызметі барлық тәрбиеленушілердің дамуын қамтамасыз етуге бағытталған. Инклюзивті үлгідегі білім беру мекемесінде сынып жетекшісінің жұмысын ұйымдастыру ерекшеліктері:

- жоспарлау (педагог-дефектологпен және басқа да мамандармен бірлесіп) және барлық балалар тобымен, соның ішінде денсаулық мүмкіндіктері шектеулі тәрбиеленушілерді қоса алғанда, фронтальды сабақтар өткізу;

- топтың барлық тәрбиеленушілерінің бірлескен қызметін жоспарлау (басқа мамандармен бірге) және ұйымдастыру;

- денсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу мен оқытудың жеке бағдарламасын орындау бойынша басқа мамандармен жұмыста сабақтастықты сақтау;

- мамандардың ұсынымдарын ескере отырып, денсаулық мүмкіндігі шектеулі әрбір тәрбиеленушіге жеке көзқарасты қамтамасыз ету;

- мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуетті ата-аналарына (заңды өкілдеріне) баланы отбасында тәрбиелеу мәселелері бойынша кеңес беру;

- қажетті құжаттарды жүргізу.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің неғұрлым тиімді инновациялық технологияларын пайдалана отырып, "ерекше" балалар мен олардың құрдастарын әлеуметтік бейімдеу және дамыту міндеттері үшін инклюзивті тәсілдерді іске асыруға қатысады; алқалық шешімдер мен тәсілдерге өзінің кәсіби қызметін жоспарлауға және іске асыруға сүйене отырып, пәнаралық топта әрекет етеді; ата-аналармен, педагогтармен, сынып жетекшілерімен тиімді өзара іс-қимыл жасайды.; білім беру мекемесінің ішінде де, одан тыс жерлерде де мүмкін ресурстар туралы ақпарат бар және оларды кәсіби қызметте белсенді пайдаланады; психологиялық-педагогикалық инклюзивті білім беру

- ата-аналар жиналысын өткізуге қатысу;

- оқуында қиындығы бар ата-аналар мен білім алушылар үшін жеке кеңестер өткізу;

- білім алушылардың түрлі санаттары үшін жеке оқу бағыттарын әзірлеу;

- ОЖСБ қалыптастыру бойынша мектеп бағдарламасын іске асыру;

- ӘБ жұмысына, конференцияларға, семинарлық сабақтарға және т. б. қатысу.

Педагогтар мен оқушының жағымды қарым-қатынасы баланың зияткерлік мүмкіндіктерін іске асыру үшін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің маңызды аспектісі болып табылатынын түсіну маңызды. "Ересек бала" қарым-қатынасының ерекше түрін қалыптастыру немесе қалпына келтіру қажет, олар балаға мейірімді қабылдауға, оны оқыту мен дамыту міндеттерін шешуге көмек көрсетуге кепілдік береді.

Мектеп психологы:

Сүйемелдеуді біз практикалық психологтың тұтас қызметі ретінде процесс ретінде қарастырамыз, оның шеңберінде үш міндетті өзара байланысты компонент бөлінуі мүмкін:

1. Баланың психологиялық-педагогикалық мәртебесін және мектептегі оқыту процесінде оның психикалық даму динамикасын жүйелі түрде қадағалау. Баланың мектепте болған алғашқы минуттарынан бастап, оның психикалық өмірінің әр түрлі жақтары және даму динамикасы туралы ақпаратты жинай бастайды және жинай бастайды деп болжануда, бұл әрбір оқушының табысты оқуы мен тұлғалық өсуіне жағдай жасау үшін қажет. Осындай ақпаратты алу және талдау үшін педагогикалық және психологиялық диагностика әдістері қолданылады. Бұл ретте психолог баланың қандай оқу кезеңдерінде диагностикалық араласу шын мәнінде қажет және ол қандай ең төменгі құралдармен жүзеге асырылуы мүмкін екенін білуі тиіс деген нақты түсінікке ие. Ол сондай-ақ осындай психологиялық-педагогикалық ақпаратты жинау және пайдалану процесінде көптеген маңызды этикалық және тіпті құқықтық мәселелер туындағанын ескереді.

2. Оқушылардың жеке басын дамыту және оларды табысты оқыту үшін әлеуметтік-психологиялық жағдай жасау. Психодиагностика мәліметтерінің негізінде баланың

психологиялық дамуының жеке және топтық бағдарламалары әзірленеді, оны табысты оқыту шарттары анықталады. Осы тармақты іске асыру оқу орнындағы оқу-тәрбие процесі икемді схемалар бойынша құрылғанын, осы мекемеге оқуға келген балалардың психологиялық ерекшеліктеріне байланысты өзгеруі және өзгеруі мүмкін деп болжайды. Сонымен қатар, әрбір педагогтан белгілі икемділік талап етіледі, өйткені балаларға қойылатын талаптар мен тәсілдер қатып қалмауы тиіс, идеал туралы қандай да бір абстрактілі көзқарасты негізге алмауы тиіс, нақты балаларға, олардың нақты мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне бағдарлануы тиіс.

10 дәріс. Инклюзивті оқытуды жүзеге асыруда білім беру мекемесі мен ата-аналардың өзара іс-қимылының негізгі түрлері.

Педагогикалық қолдау ата-аналарға да қажет, олар өз баласын әдеттегі балалармен бірге оқытудың таңдалған жолының дұрыстығына күмәндануы мүмкін. Мектеп пен ата-аналар арасындағы серіктестік қарым-қатынас қалыптасқанына, соңғы білім беру процесінің тең құқылы қатысушылары бола ма, соны шебер ұйымдастырылған Бастапқы жұмысқа байланысты. Бұқаралық мектеп дирекциясы кіріктірілген оқытуды ұйымдастыру туралы шешім қабылдаумен барлық балалардың ата-аналары арасындағы диалогты қолдау, олармен тепе-тең қарым-қатынас орнату бойынша қосымша міндеттемелерді өзіне алады. Білім беру процесі ата-аналардың тілектерін, олардың тарапынан біріктірілген оқытуды жақсарту жөнінде қабылданған шаралардың мақұлдауын ескерместен құрыла алмайды. Ата-аналармен Диалог бір реттік бола алмайды, ол келесі жұмыста дамиды және жалғасын табады.

Кіріктірілген оқыту оқушы психофизикалық даму ерекшеліктерімен уақыттың едәуір бөлігін жүргізетін отбасына ерекше көңіл бөлуді талап етеді, онда ол көмек, қолдау алуы тиіс. Тек отбасылық жағдайда дамудың қолайлы жағдайында ғана интеграцияланған оқыту нысанын дұрыс таңдау деп санауға болады. Тіпті қолайлы отбасылық қарым-қатынас кезінде де мектеп отбасына, егер баланы дамытуға гума-нистік көзқарасқа бағдарланса, адамдардың өзара қарым-қатынасында анықтаушы болуға тиіс жатақхананың адамгершілік құндылықтары мен нормаларын ұғынуға көмек көрсетеді. Ата-аналарды балаларды тәрбиелеуге көмектесетін ережелермен танысуға болады.

Бірінші ереже: отбасында бала сүйікті өседі. Ең жоғары құндылық-адам. Механизмді, машинаны жөндеуге болады, бірақ отбасында өскен, оның тұлғасын өзгертетін сынған психикасы бар ұлын ашуланған шынайы өскен қызын жолға үйрету қиын. Ата - аналарға ауытқулары бар баланың тууы-бұл қайғы, бірақ сәтсіз тағдыр туралы оймен ғана өмір сүруге болмайды. Балада өмірлік күштерді сақтау маңызды. Бала бақытты отбасында ғана бақытты болуы мүмкін. Егер отбасы өз күшіне сенетін болса, оптимистік нотада өмір сүретін болса, бала қуаныш, тыныштық пен сенімге ие болады.

Бірақ баланы жақсы көру аз, оны өте жақсы көру керек. Осыдан *екінші ереже:* отбасындағы өмір сүру салты, мектептегі оқу-тәрбие процесі ре-бенктің даму, жеке тұлғаны қалыптастыру үшін қолайлы жағдай жасау міндеттеріне бағынады. Түзету педагогикасы тұрғысынан бұл жерде баланы қызметке, ынтымақтастыққа енгізу неғұрлым қолайлы болып табылады. Отбасында бірінші кезекте оның үй еңбегіне өте сәтті қатысуы ұйымдастырылсын: жинау, ыдыс жуу, содан кейін азық-түлік сатып алу, кіші аға-інілер мен апа-қарындастарға күтім жасау және т. б. Дұрыс мінез-құлық ынталандырылады, дұрыс емес-сотталған. Басқаша айтқанда, ата-аналар мейірімді, мейірімді, шыдамды, мейірімді және өз балаларына талап қоя алады. Психофизикалық дамудағы бұзылулар кез келген шектеулердің болмауын білдірмейді. Отбасындағы оң боялған эмоционалды жағдай, баланың ата-ана махаббатының қорғалуы оларға қатаң, өндіріп алынатын, бірақ даулы емес болуға мүмкіндік береді. Балалардың теріс қылықтары айыпталады, бірақ оң қылықтар байқалмайды, сүйкімді сөздермен бағаланады және бәрі теңестіріледі.

Мектептің ата-аналармен жұмысы екі бағытта қажет болып табылады: а) баланың психофизикалық даму ерекшеліктерімен түсінуін және оған білікті көмек көрсетуді қамтамасыз ететін білім беру;

б) ата-аналардың адамгершілік, дене және психикалық денсаулығын сақтау мен нығайту функциясын орындайтын білім беру.

Мектептің отбасымен қарым-қатынас формалары

Жеке болуы мүмкін-ата-аналармен әңгімелесу, жеке мәселелер бойынша консультациялар, тәрбиеленушінің отбасына бару, телефон арқылы ата-аналармен әңгімелесу, электрондық поштаны пайдалану (мұндай мүмкіндік бар жерде), ата-аналармен хат алмасу; ұжымдық және топтық.

Жеке және топтық консультациялардың негізгі міндеті адекватты емес ата-ана ұстанымдарын өзгерту, отбасы ішіндегі өзара іс-қимыл стилін жақсарту, отбасындағы тәрбиенің саналы негіздемелерін кеңейту, балаларға ата-ананың әсер ету нысандарын оңтайландыру болып табылады.

Кеңес беру барысында келесі позициялар бөлінеді:

* * кеңес берудің табысты болуын қамтамасыз ететін психологиялық-педагогикалық климат құру. Педагог өзінің барлық түрімен ата-анасын мәселеге шынайы қызығушылық танытып, оны шешуге көмектескісі келетініне сендіруі керек.;

* * педагог ата-ананы ашық етуге шақыратын жетекші сұрақтарды қояды. Консультируемый білдіреді барлық жинақталды соларды;

* педагог проблеманың мәнін терең ұғынуы, қалыптасқан жағдайды ұғынуы және онда ата-ананың өзі байқамаған оң нәрсе көруі тиіс. Бұл аспектіге ата-ананы қайта бағдарлауға тырысу керек;

* педагог-кеңесші жанжалдың себебін, ата-ана келген проблемаларды түсінуі тиіс;

* педагог, жанжал себептерін атамай, ата-ананы осы себептерді түсінуге тырысады;

* ата-ана себебін түсінеді, ал педагог ата-ана өзі шешім тапқанына сенімді болатындай, жанжалды шешу жолдарын білмеу керек.;

* педагог ата-ананың дұрыс болжауын растауы немесе мәселені шешу нұсқасын түзетуі және қабылданған шешімді орындау уәждемесін бекітуі тиіс.

Мұндай консультацияның белгілі бір және белгілі дәрежеде *Топтық кеңес беруді үлгерімі, мінез-құлқы, денсаулық жағдайы, тәрбие және т.б. жағдайында жалпы ерекшеліктері бар ата-аналар үшін мұғалім тағайындайды.* мамандандырылған бағыты бар. Ол мұғалімнің кеңес беру тақырыбы бойынша хабарламасы мен ата-аналардың сұрақтарына жауап береді. Бұл консультациялар пән мұғалімдерінің, дәрігердің, психологтың қатысуымен өткізілуі мүмкін.

Ата-аналар топтарында жұмыстың ойын тәсілдері жиі қолданылады: отбасындағы балалармен өзара іс-қимыл, көтермелеу және жазалау жағдайлары ойнатылады, балалармен қарым-қатынас тәсілдері пысықталады.

Білім беру мекемелері мен ата-аналардың ұжымдық және топтық өзара іс-қимыл түрлері:

* ата-аналар жиналысы (дөңгелек үстел, тақырыптық пікірталас, ата-ана тәжірибесімен алмасу және т. б. түрінде өтуі мүмкін);

* ата - аналар лекторийі-ата-аналардың педагогикалық мәдениетін, олардың отбасы тәрбиесіндегі психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыруға, отбасы мен білім беру мекемелерінің балаларды тәрбиелеудегі бірыңғай тәсілдерін әзірлеуге бағытталған ;

* практикумдар, бейне - және психотренингтер, диспуттар, педагогикалық тақырыптарға кино - және бейнефильмдерді көрсету және кейіннен бірлесіп талқылау;

* сұрақтар мен жауаптар кештері, телекоммуникациялық компьютерлік конференциялар мен жобалар;

* ата - аналар активі (ата-аналар комитеті) - ата-аналар мен балалардың білім беру мекемесі ұжымының өмір мәселелерін шешуге, бірлескен істерді ұйымдастыруға қатысу тиімділігін арттыру мақсатында құрылады;

* ата-аналар комитеттерінің әкімшілікпен, педагогтармен бірлескен іс-қимыл жоспарын жасау мақсатында жүйелі түрде кездесулері;

* ата - аналар клубы-балаларды тәрбиелеу мен оқыту мәселелерін белсенді талқылауға ата-аналардың көп санын тарту үшін; онда тәрбиенің өзекті мәселелері бойынша пікірталастар мен пікірталастар ұйымдастыру; психологтарды, заңгерлерді, медицина қызметкерлерін және басқа да мамандарды тарта отырып, жауаптар мен сұрақтар кештерін ұйымдастыру;

* педагогтар мен ата-аналардың, сондай-ақ ғылым, мәдениет және қоғамдық ұйымдар өкілдерінің қатысуымен тақырыптық конференциялар;

* ата-аналарға ашық сабақтар, Ашық есік күндері;

* ата-аналарды үйірме және факультативтік сабақтарды ұйымдастыруға және өткізуге тарту; қызығушылықтары бойынша ата-аналар мектептері және;

* қамқоршылық кеңестер;

* кеңестер, жәрдемдесу қоғамдары, комиссиялар

Отбасы мен қосымша білім беру мекемелерінің, әлеуметтік орталықтардың өзара іс-қимыл нысандары:

* * отбасылық клубтар мен шеберханалар;

* * қамқоршылардың және ата-анасыз қалған балалардың кездесуі;

* * мүмкіндігі шектеулі балалар тәрбиеленетін отбасыларының кездесуі;

* * көп балалы отбасылардың кездесулері;

* * аналарсыз балаларды тәрбиелеп отырған әкелердің кездесуі;

* * әкесіз балаларды тәрбиелеп отырған аналардың кездесулері;

* * әр түрлі отбасылар үшін қайырымдылық мерекелер мен концерттер;

* * балалар мен ата-аналардың бірлескен қызметінің бағдарламалары, атап айтқанда туристік-өлкетану және экскурсиялық;

* * ата-аналарға арналған әлеуметтік-құқықтық, медициналық-психологиялық, әлеуметтік-педагогикалық сабақтар жүйесі;

* * баланың денсаулығы мен имандылығын сақтау мақсатында Инновациялық білім беру бағдарламаларын, оқу-көрнекі құралдар мен оқыту құралдарын қоғамдық сараптауды ұйымдастыру;

* * балаларға қосымша білім беру жүйесін сақтау және дамыту, оның барлық тілек білдірушілер үшін қол жетімділігін қамтамасыз ету;

* * білім беру мекемелері мен білім басқармасы органдарының өскелең ұрпақты рухани-адамгершілік тәрбиелеу және білім беру ісінде елдің дәстүрлі діни конфессиялармен өзара іс-қимылын кеңейту;

* * нашақорлықпен күресте құқық қорғау және денсаулық сақтау органдарының, ата-аналар мен педагогикалық қоғамның, діни конфессиялар өкілдерінің күш-жігерін біріктіру, есірткі және басқа да психобелсенді заттарды өткізу және тарату үшін жауапкершілік шараларын қатаңдату;

* * ата-аналар рөлінің мониторингін әдістемелік қамтамасыз ету.

11 дәріс. Иклюдивті оқытудың муниципалды моделі

Иклюдивті оқытудың муниципалды моделінің кезеңдері

I кезең диагностикалық үгіттеу	II кезең технологиялық	III кезең қорытынды
1. мақсатты		

Икљюзивті білім берудің қолжетімді компоненті, балаларға арналған (ООП)	Балаларға арналған қолжетімді білімді қалыптастыру (ООП)	Балаларға арналған қолжетімді білімнің қорытындысымен бағалау нәтижелері (ООП)
2. Ұйымдастырылымын – мазмұндау		
Икљюзивті білім берудің екінші және бірінші компоненттерімен басқарылуын моделін анықтау. Мор-қа тән негізгі компоненттік моделін анықтау. Мамандар тобын құру. МО-ның (құрамын) өзара құрылымдылық бөлімшелерді сәкестендіру. Дамудағы қауі - қатерлерді болжау.	Балаларға педагогикалық – медициналық- психологиялық көмек көрсету үшін барлық нұсқаулар-дың іске асыру үшін ресурстық базаны құру. Түрлі мекемелер арасын-дағы өзара іс-қимыл алгоритмін әзірлеу және жүзеге асыру. а) Балаларға педагогикалық-психологиялық жағынан сүйемелдеу; б) Балаларға медициналық-әлеуметтік сүйемелдеу; в) баланы ресурсты түрде қамтамасыз ету; Икљюзивті құрамның компоненттері: а) педагогтің жалпы білім беру мекемесі б) педагогтардың жалпы білім беру мекемелері негізі, кәсіби білімі, нақты қызметтер в) Желілік қарым-қатынас.	Мониторингті зерттеулер үшін құралдар банкіні құру. Моделін жекелеген құрамды деңгейін және оның жұмыс істеуі жалпы тиімділігін анықтау.
3. Нысандар мен әдістер		

Шолу семинарларын педагогтармен, сынып сағаттармен(балалар конференциясы), ата-аналармен жұмыс «инклюзивті білім беру:мәселе көрінісі» жариялымдары.	Тақырыптар бойынша мұғалімдер мен ата-аналар үшін семинарлар: Жалпы білім беру мекемелеріндегі инклюзивті білім беру моделін жинақтау; ООП бар балалармен жұмыс істеу бағдарламасы бойынша жекелей білім беру, Кіріктірудің формалары мен түрлері ООП бар балалармен даму деңгейіндегі инклюзивті білім беру.	Сауалнама, іскерлік ойын, фокус сұхбаттасу, тестілеу, экспертті бағалау (бағдарла-малар, іс-шара жоспары), талдау, кейстади,материалдар, БАҚ сайттар.

4.Критерийлар.

	Параметрлер	Көрсеткіштер
Көпсубъектілі, педагогтар, ата-аналар, оқушылар мен мекемелердің қызметкерлері	Кіріктірілген білім берудегі субъектілердің төзімділігі.	В – арнайы процестерде барынша төзімділік қарым-қатынас; С – бөліктеп қабылдау, заңды құқықтық қарым-қатынас; Н – қабылдамау;
	Ата-аналадың сапалы жұмыс орындарыныңөсуіне қанағаттану.	В- толығымен қанағаттануы С-бөліктеп қанағаттану; Н-қанағаттанбауы;
	Аудандық ОУ оқытушыларымен басшылары бойынша аймақтық банк деректерін қалыптастыру. Арнайы инклюзивті білім беру үшін қайта даярлау жіне біліктілігін арттырудан өту.	В-ақпарат банкі жыл сайын өзгеріп отырады; С-ақпарат банкі өзгермейді; Н ақпарат банкі жоқ;
	Семинар тренингтермен аудандық ОУ қызметкерлері инклюзивті білім беру үшін қызметкерлердің ведомствоаралық сұрақтарын құрау.	В-әрдайым жүргізіледі С-эпизодты жүргізіледі; Н –жүргізілмейді;
	Құрамдық деңгейде инклюзивті білім беру мәселері бойынша стандартты материалдың болуы.	Медициналық-психологиялық-педагогикалық бағдардың болуы.

Нормативтік – құқықтық қолдау.	Білім беру процесінде – ООП бар балаларды қоса отырып технологияларды деңгейлеп қолдану.	<i>В-бағдардың толық компоненттілікті болуы;</i> <i>С-бағдардың бөлікті комплектілі болуы;</i> <i>Н-бағдардың болмауы;</i>

-кесте – Инклюзивті білім беру жағдайындағы муниципалды білім беру жүйесі компоненттерінің өлшемдері мен көрсеткіштері

Компаненттері	Өлшемдері	Көрсеткіштері
Көп субъектілі: педагогтар, ата-аналар, оқушылар, қызметкерлер және ұйымдар мен мекемелердің өкілдері	Суб. Білім беру процесінде субъектілердің төзімділігінің кіріктірілуі.	В – қоршаған ортаға төзімділікпен қарау; С – ішінара қабылдау, заңды құқықты қарым-қатынаста құндылық деңгейі; Н – қабылдамау;
	Педагогикалық қызметкерлер туралы аймақтың банктердің жинақтаған анықтаманың «Ин-клюдивті білім беру» заңдары бойынша қайта даярлаудан өту.	В – жыл сайын мәліметтердің жауаптарын жинақтау; С – мәліметтер өз жинағы өзгертілмейді; Н – мәліметтер жинағы жоқ;
	Инклюзивті білім беру бойынша оқушылардың мінез-құлқы	В – үнемі тексеруіңіз; С – эпизодта жүргізілуі; И – жүргізілмейді;
Педагогикалық талаптар		
Нормативті-құқықтық қамтамасыз ету	Федералды деңгейдегі инклюзивті білім беру мекемелерінің нормативті мәліметтеріне ие болу, коммуналдық, мекемелік деңгейде.	В – бар; С – ақпараттың маңызды емес көлемі; Н – жоқ
Ведомствоаралық өзара іс-қимыл	Ұйымдар мен басқа мекемелер арасындағы өзара іс-шаралар, қоғамдық бірігу.	В – тығыз ынтымақтастық; С – маңызды емес фрагменттердің болмауы;

		Н – жүргізілген жоқ;
	Диагностикалық базаның құрал-жабдықтары, арнайы түзету әдістері, мультимедиялық әдіс-нәтижелер	В – толығымен жинақталған; С – бөліктелген; Н – жинақталмаған;
Материалдық-техникалық ресурстар	Материалдық-техникалық базаны жинақтау.	В – БАҚ әрдайым жарияланады; С – эпизодтың жариялануы; И – БАҚ-та жариялым болмауы;
Ақпараттық қамтамасыз ету	Кіріктірілген білім беру мәселесі бойынша қоршаған ортаны хабардар ету.	
Материалдық-техникалық ресурстар	Материалдық -техникалық базаны жинақтау.	В – БАҚ әрдайым жарияланады; С – эпизодтың жариялануы; И – БАҚ-та жариялым болмауы;
Әдіс-нәтижелік қамтамасыз ету	Анықтамалық-ақпараттардың басылмалармен бағдарламалық қамтама-сыз ету және оқу-әдіс-нәтижелік әдіс-нәтижелерін де қамтамасыз ету.	В – әрқашан жаңартылады; С – база өзгермейді; И – базалық ақпарат жоқ;
	Екі деңгейдегі диагностикалық жүйенің болуы (ПМК- қалалық, облыстық, ПМК-мектептік).	В – жүйе толық көлемділігі; С – жүйенің бір компонентінің болуы; Н – диагностикалық жүйенің болмауы;
Ұйымдастырылған құрылымдық компонент	Диагностика	
	Екі деңгейдегі диагностикалық жүйенің болуы (ПМК- қалалық, облыстық, ПМК- мектептік).	В – жүйе толық көлемділігі; С – жүйенің бір компонентінің болуы; Н – диагностикалық жүйенің болмауы;
	Диагностикалық жүйе	

	Педагогикалық-психологиялық әдістердің бағыты.	В – бағыттың қызметкерлер туралы комплектациясы; С – бағытының қызметкерлері туралы бөлікті комплектациясы; Н – бағыттың болмауы;
	Білім беру процесіндегі технологиялардың деңгейлеп балалардың қосылуымен ООП қолданылуы.	В – технологияларды меңгеру; С – технологияларды бөліктеп меңгеру; Н – технология қолданылмайды;

Н – көрсеткіштердің қалыс қалуы. В – орташа көрсеткіштерінің сәйкестігі. С – көрсеткіштердің бөлімдік сәйкестігі.

Қазіргі кезде Қазақстанда инклюзивті білім беру жүйесін құрудың белгілі бір модельдері мен жинақталған тәжірибесі бар.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту қағидасы ХХ ғасырдан бері бірнеше өзгеріске ұшырады. Дүниежүзілік тәжірибеде концепцияның өзгеріске ұшырауының 3 кезеңін белгілеп көрсетуге болады:

- ХХ ғасырдың басы – 60-жылдардың ортасы – «медициналық модель» – сегрегация.
- 60 жылдардың ортасы – 80-жылдардың ортасы – «қалыптандыру моделі» – интеграция.
- 80 жылдардың ортасы – қазіргі уақыт – «әлеуметтік модель» – инклюзия.
- «Медициналық модель» – сегрегация мүмкіндігі шектеулі балаларға ауру ретінде қарады; ондай жандарға медициналық көмек пен күтім керек және оларды арнайы орындарға жатқызу керек деп саналды.

А.Е. Думбаева мен Т.В. Попованың ойынша, медициналық модельдің негізгі үш түрі бар: классикалық медициналық, реабилитациялық және экономикалық.

Мүгедектіктің классикалық медициналық моделі (немесе «әкімшілік моделі») адамдар арасындағы физикалық және психикалық айырмашылықтарды патологиялық ауытқушылықтар мен кемістіктер терминдері арқылы қарастырады.

Мүгедектіктің классикалық медициналық моделінен функционалдық шектеуліктің анықтамасы шығарылады – тұлғаның дені сау адамдармен қатар бірқатар қызметтерді орындай алмауы:

- өзін-өзі күте алмауы;
- қарым-қатынасқа түсудегі, білім алудағы, қозғалудағы, өзін-өзі қадағалаудағы шектеулер;
- экономикалық тәуелділік саясаттың субъекті емес, объекті болуы тиіс.

Медициналық модельдің идеологиясы қазіргі күнге дейін заң шығаруға, әлеуметтік саясатқа және әлеуметтік қызмет көрсетуді ұйымдастыруға әсер етеді.

Мүгедектіктің реабилитациялық моделі. Бұл модельдің мақсаты – мүгедекті қоғамға бейімдеу, енгізу, бірақ мүгедектің қызығушылықтарын ескере отырып қоғамды өзгерту және оның әлеуметтік статусын жоғарылату қарастырылмайды. Көптеген зерттеушілер мүгедектіктің медициналық моделі жайлы айтқанда осы екі модельдің аралас мінезді екендігін ескертеді.

Мүгедектіктің экономикалық моделі қоғамның түрлі деңгейдегі мүшелері арасында табысты реттеп бөлуді қарастырады. Мұнда әдіснамалық негіз ретінде мүгедектіктің медициналық анақтамасы алынады. Мүмкіндігі шектеулі тұлғалар физикалық жетілмеген немесе психикалық ауыру деп саналғандықтан, олар дені сау адамдарға қарағанда «аз мөлшерді жүктемені» орындайды немесе мүлдем жұмыс істемейді. Сонымен бұл «жетілмеген» тұлғалар экономикалық шығын әкеледі. Олар өздерін қамту үшін қажетті мөлшерде ресурстар өндемейді, сондықтан қоғам үшін пайдасыз, тек ауыртпалық болып табылады. Егер мүгедек еңбектену көрсеткіштеріне сәйкес бола алса, бірақ денсаулығында тұрақты бұзылыстары бар болса, юристтердің пікірі бойынша оның «мүгедектігін» алып тастауға болады.

Мүгедектіктің әлеуметтік моделі. 20-ғасырдың 70-жылдарында Скандинавияда «медициналық модельдің» альтернативасы ретінде «қалыптандыру» түсінігі пайда болды. Қалыптандыру концепциясы даму ерекшеліктері бар баланы жаңа бағыттан қарастырып, ол тұратын қоғамда қабылданған мәдени ережелерге сай тәрбиелеуге назар аударды. Бұл кезең дамуында ерекшеліктері бар балалардың қалыпты құрдастарының қатарына интеграциялану процесімен байланысты. Интеграция бұл контекстте ассимиляция процесі деп қарастырылды (адамның доминантты мәдениетке сай ережелерді қабылдап, өз іс-әрекетінде оларды орындауы). «Қалыптандыру» түсінігінің негізінде келесі ережелер жатыр: мүмкіндігі шектеулі балалар – түрлі іс-әрекеттерді меңгеруге қабілетті, дамып келе жатқан адам. Яғни, қоғам мұны мойындап, қалыпты жағдайға мүмкіндігінше жақын өмір сүру жағдайын қамтуы тиіс.

«Тәуелсіз өмір» британдық моделі қалыптандыру және әлеуметтік валоризация теориясына негізделеді. Бұл модель көптеген батыс мемлекеттерінде мүгедектік аймағында әлеуметтік саясат концепциясының қалыптасуына әсер етті (АҚШ, Ұлыбритания, Швеция). Ресми түрде мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған арнайы интернаттарды біртіндеп жабылып, мекен-жайы бойынша мүгедектерге қолдау және қызмет көрсетудің түрлі бағыттары дамыды (алғашқыда Скандинавия мемлекеттерінде, соңынан Ұлыбританияда және АҚШ). Аталған модельдің негізінде жатқан қалыптандыру идеясы бұл бағытта түрлі өзгерістер енгізуді қарастырады. Сонымен қатар, тәуелсіз өмір сүру идеологиясына сай өз-өзіне көмек көрсету де дамытылады. Тәуелсіз өмір сүру идеологиясын жақтаушылар өз-өзіне көмек көрсете алуды мүгедектің өзіндік іске асыру процестерінің нәтижелілігіне әсер етеді деп қарастырады. Мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың өмірін қалыптандыру жағдайлары дегеніміз – білім алуға, еңбек етуге, демалуға, түрлі әлеуметтік жетістіктермен пайдалануға, өз-өзіне қызмет көрсету мен қарым-қатынасқа түсе алуға қол жеткізуі.

Бұл модельдің компоненттері келесі пікірлерден құрылған:

- біріншіден, қалыптандыру теориясы капиталистік қоғамда мүгедектер неліктен кемістілетіні мен дискриминацияланатынына қанағаттандыратын жауап бермейді;
- екіншіден, бұл модельде дискриминациядан толық босату стратегиясы ұсынылмаған, тек «тәуелсіз өмір сүрудің» кейбір әдістері ғана бар;
- үшіншіден, «қалыптылық/қалыпты емес» түсініктерінің анық еместігі, сондықтан оларды мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың қалпын бағалауда қолдануға болмайтындығы.

12 дәріс. Қоғамда әлеуметтік бейімделуінде қиындықтары бар балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері

13 дәріс. Инклюзивті білім беру жөніндегі негізгі идеялар

Инклюзивті білім беруді қалыптастырудың негіздері

№	Білім аймағы	Инклюзивті білім беруді қалыптастырудың теориялық негіздері
1	Философия	Экзистенциалистік мен тұлға еркіндігі тұжырымдамасын К. Ясперс, А. Камю, Ж.П. Сартр, әлеуметтік мәдени құрылым теориясын П. Бергер, Т. Лукман, Т. Парсонс, В. Дильтей жекелендіру және философиялық этикалық мәселелерді учений В.В. Зеньковского, Б.С. Братуся, Л.Н. Толстого, С.Л. Братченко қарастырды.
2	Физиология	Жүйке жүйесінің тұлғаның даму қабілетіне әсерін И.П. Павлов.
3	Психология	Психика және жоғары психикалық қызметті Л.С. Выготский. Потология және психологиялық даму қалпы заңдылықтары мен тұжырымдамаларын Л.С. Выготский, Л. Рубенштейн, В.В. Лебединский. оқытудың жетекші рөлі дамыту тұжырымдасамын: Л.С. Выготский, П.Я. Гальперин. Гуманистік психология тұжырымдамасын. Маслоу, Ш. Бюллер, К. Роджерс
4	Педагогика	Ізгілік педагогикасы тұжырымдамасын: Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, А. Дистервег, А.С. Макаренко, М. Монтессори В.А. Сухомлинский, К.Д. Ушинский, П.Ф. Капретерев, Р. Штайнер, С.Т. Шацкий, Ш.А. Амонашвили. Мәдени бағдарлы білім беру тұжырымдамасын: Е.В. Бондаревская, мектепке бейімделу тұжырымдамасын Н.А. Заруба, Н.П. Купустин, Е.А. Ямбург және т.б.

Инклюзивті білім беруді енгізу Бүгінгі таңда инклюзивті білім беру басымдық танытуда Қазақстанда басқа санаттағы оқушылармен бірге білім алуды және тең қолжетімділікті көздейтін мүмкіндіктері шектеулі адамдарға қатысты. 2015 жылы туылғаннан 18 жасқа дейінгі 141 952 мүмкіндіктері шектеулі балалар немесе жалпы бала санының 2,8%-ы анықталды. Оның ішінде мектеп жасында - 94 266 бала. Анықталған мүмкіндіктері шектеулі балалар 7-12% әлемдік көрсеткішпен салыстырғанда 2,8% -ды құрайды.

Қазіргі уақытта 27% мүмкіндіктері шектеулі балаларды инклюзивті оқыту үшін 30,5% мектепте жағдай жасалған. Жоғары оқу орындарындағы мүмкіндіктері шектеулі студенттер саны 570-ті құрайды. Оның ішінде 1-топ мүгедектігімен – 16 адам, 2-топта – 88 адам, 3-топта 466 адам бар. Жоғары білім алуға мүгедектердің құқығын қамтамасыз ету бойынша ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 28 ақпандағы №26 қаулысына сәйкес жоғары оқу орнына қабылдау квотасы бекітілген (2012 жылдан бастап мүгедектерге арналған квота көлемі 1%, бұрын – 0,5%).

14 дәріс. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі интеграция

Интеграция (біріктіру) – арнайы білім беруді ұйымдастырудың жаңа формасы, яғни мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға арнайы білім беру мен тәрбиелеуді және қалыпты балалармен біріктіре отырып оқыту, тәрбиелеу болып саналады.

Интеграция түсінігі – қоғам көзқарасы бойынша мүмкіншілігі шектеулі тұлғаларды жалпы еңбекке, білім саласына біріктіру болып табылады.

Интеграция «біріңғайланған» концепцияға сүйенеді. Мұнда дамуында ауытқуы бар тұлғалар жалпы қоғамдық жағдайларға, жақындау дегенді білдіреді. Бұл түсінік балаларға қатысты мынаны білдіреді:

- арнайы оқытуды қажет ететін балалар, жалпы білім беретін мекемелердің қажеттіліктеріне сүйенеді;

- бала барынша қалыпты жағдайға сәйкес өмір сүруі керек;

- балаға ең жағымды жағдай жасалған орта – оның отбасы. Яғни қалыпты балалар секілді, дамуында ауытқуы бар балалар отбасында тәрбиеленуі тиіс;

- барлық балалар білім алуға міндетті, сондықтан да баланың бойында қандай да кемістік болмасын білім меңгеруге құқылы.

Мүмкінділігі шектеулі тұлғалар қоғамның басқа да мүшелері сияқты білім алуға, өмір сүруге, жергілікті жерде жұмыс жасауға, өз үйінде тұруға, достарын таңдауға және олармен дос болуға, қоғамға сай қажетті адам болуына толық құқығы бар. Сондықтан да оларға мемлекет тарапынан үлкен көмек көрсетілуі қажет.

Интеграциялаудың күрделі мәселесін практикалық шешу, түзету мекемелерінің қызметкерлерімен және дамуында кемістігі бар балалардың ата-аналарының назарына, сонымен қатар бұл басқа жақтың да назарына қатысты – жалпы білім беру мектептерінің оқушылары, олардың ата-аналары және мұғалімдері.

15 дәріс. Европа мен Қазақстандағы инклюзивті білім беру жүйесінің салыстырмалы аспектілері

Европа мен Қазақстандағы инклюзивті білім беру жүйесінің салыстырмалы аспектілері

№	Евпада	Қазақстанда
	Ерекшеліктері	
1	2	3
1	Өткен ғасырдың 70-жылдарынан арнайы мектептер ман сыныптардың көп бөлігі жалпы білім беру жүйесіне интеграцияланған. 1971 жылы жалпы білім беретін мектептерде оқу	Мемлекеттік бағдарламалар аясында инклюзивті білім беруді енгізу тек 2011 жылдан басталды. Осыдан кейін әлеуметтік орта мен жалпы білім беретін мектептерге «ерекше» балаларды жаппай енгізу басталды. Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі ЮНИСЕФ – БҰҰ Балалар қорымен

	құқығы туралы алғашқы Заң пайда болды. 1977 жылы нақты нормативтерін бекітті.	тығыс ынтымақтастықта мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беру ортасына ендіру бойынша зерттеулер жүргізіп, ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жж. арналған Мемлекеттік бағдарламасына ұсыныстар енгізді.
2	Еуропа елдерінде инклюзивтік білім берудің бар тұжырымдамаларын зерттеуді екі аспектіде жүргізген тиімді болады: философиялық және аналитикалық, себебі зерттеу-дің бұл түрі кез келген әлеу-меттік саладағы қанадай да болмасын бір әлеуметтік құ-былыстың қалыптасу тарихын есепке алып қана қоймайды, сонымен бірге осы құбылыстың ары қарайғы дамуы мен пайда болуын дайындайтын қоғамның философиялық түсі-нігінің жетілуін көрсетеді.	Біздің елімізде инклюзивті білім беру жүйесінің да-муы туралы ресми дерек «Қазақстан Республикасы-ның Білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» көрсетілді. Осы бағдарлама төңірегінде инклюзивті білім беруді жетілдіру мәселелері қарастырылып, 2015 жылға мына міндеттерді шешу көзделген: - мүмкіндіктері шектеулі балаларды біріктіріп оқы-тудың модульдік бағдарламалары жасалады; - мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортада біріктіріп оқыту ережесі әзірленеді; - түрлі кемістігі бар балалар үшін бірігу нысандары анықталады; мүгедек балаларға қашықтықтан білім беруді ұйымдастыру қағидалары әзірленеді.
3	Еуропада интеграциялау үдерісі күшейе бастады және де 1957 жылы Еуропаның батыс елдері ғылым, мәдениет және білім беру мәселелеріне бір-ыңғай көзқарасты қалыптас-тыруға көмектесетін еуропа-лық экономикалық қауымдас-тықты құру туралы келісімге келді. 1961 жылы қабылданған Еуропалық әлеуметтік хартия «дене бітімі мен ақыл-ойы дамымаған жұмысқа қабілетсіз тұлғаларды кәсіптік дайындау, жұмысқа қабілеті мен әлеуметтік оңалтуды қалпына келтіру құқығын» бекітеді.	Инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды. Яғни ол мына принциптер: 1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады. 2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті. 3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы. 4. Барлық адам бір-біріне қажет. 5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады. 6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді. 7.Әрбір оқушы үшін жетістік кезетуөзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру. 8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.
4	Инклюзивтік білім берудің нормативтік базасы Keystone Moldova	Қазақстан Республикасының «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343-ІІ Заңында, Түпнұсқада макемтар

әзірлеген, Мүмкіндіктері шектеулі балаларға инклюзивтік білім беру әдіснамасына сәйкес дамыған. Keystone Moldova әдіснамасы инклюзивтік білім беруді ендірудің келесі кезеңдерін ұсынады: -білім алуға ерекше қажеттіліктері бар балаларды жіктеу; -Мектепшілік көп бейінді комиссия құру және жанұялық білім беру ортасын бағалау, бастапқы бағалау және кешенді бағалау, ЖДБ әзірлеу; -инклюзия үдерісінде балалар мен жанұяларға көмек көрсету; -инклюзиялық ортаны әрбір мектептен педагогикалық кадрларды, көмекші педагогтарды, көп бейінді комиссияның мүшелері мен орталықтардың үйлестірушілерін оқыту; - ата-аналардың, сыныптастары мен қоғам мүшелерінің назарын аудару арқылы дамыту; -мүмкіндіктері шектеулі балаларға инклюзивтік білім беруді мониторингілеу мен бағалау. Әдіснаманың ережелеріне сәйкес Инклюзивтік білім беру мекемелерінің	балаларды әлеуметтік, медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдаудың нысандары мен әдістерін айқындайды, дамуында кемістігі бар балаларға көмек көрсетудің тиімді жүйесін жасауға, оларды тәрбиелеу, оқыту, еңбекке және кәсіби даярлау ісімен байланысты проблемаларды шешуге, балалар мүгедектігінің алдын алуға бағытталған шараларды жүзеге асыру қарастырылған. Үйден оқытылатын және мектеп партасында оқып отырған мүмкіндігі шектеулі сөйлеуі бұзылған оқушылар үшін қалыпты сөйлеу қабілетін дамыту үшін дыбысты қайталану арқылы оның қаншалықты дұрыс айтылғанын анықтайтын, арнайы дыбыс құрылғыларымен жабдықталған тренажерлер қажет. Мұндай тренажерлер дербес компьютерге қосылады да, оқушылар қызығушылығын арттыратын ойын-жаттығулар ретінде жұмыс жасайды.

	Қызмет істеу стандарттары мен типтік ережелері әзірленді.	